

SREDNJOVJEKOVNE ISPRAVE BOSANSKO-HUMSKIH VLADARA VENECIJI

Dr. sc. Milko B r k o v i ć

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, HR

UDK: 930.22 (497.6) "13/14"

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15. X. 2010.

Riječ je o trinaest sačuvanih isprava, u užem smislu riječi, o odnosima srednjovjekovne Bosne s Venecijom u XIV. i XV. stoljeću. Kronološkim redoslijedom, to su sljedeće isprave: I. 1366. (29. III.), Bosna – Isprava bana Tvrtka kojom se obvezuje mletačkim trgovcima štititi njihova prava u Bosni i kazniti krivotvoritelje novca; II. 1385. (23. VIII.), Sutjeska – Isprava kralja Tvrtka I. Mlečanima kojom im potvrđuje sva prava što su ih otprije imali u gradu Kotoru; III. 1394. (2. II.), Sutjeska – Isprava kralja Dabiše mletačkom duždu Antoniju Venieru kojom preporučuje svoga protovestijara Jurja da umjesto njega (Dabiše) može raspolagati bosanskim lađama u Veneciji; IV. 1404. (22. IV.), Visoko – Isprava kralja Ostoje kojom mletačkim trgovcima daje prava i povlastice u pogledu trgovine po Bosni; V. 1422. (21. XII.), Visoko – Isprava kralja Tvrtka II. kojom Mlečanima dopušta trgovati po svoj zemlji jamčeci im sigurnost osoba i stvari; VI. 1423. (6. II.), Sutjeska – Isprava kralja Tvrtka II. kojom s Mlečanima sklapa ugovor protiv kneza Ivana Cetinskog; VII. 1423. (6. II.), Sutjeska – Isprava kojom istoga dana mletački poslanik u Bosni Ivan Zorzi, uz pristanak kralja Tvrtka II., proglašava pogodbu sklopljenu između Venecije i bosanskog kralja o ugovoru protiv kneza Ivana Cetinskog; VIII. 1444. (15. IV.), Jajce – Isprava kralja Tomaša kojom Mlečanima daje slobodu trgovanja u svojim zemljama; IX. 1450. (13. X.), Vesela Straža – Isprava kralja Tomaša kojom zahvaljuje Mletačkoj Republici što ga je uvrstila među svoje saveznike u sklopljenom miru s aragonskim kraljem; X. 1450. (24. X.), Jajce – Isprava kralja Tomaša kojom potvrđuje sklopljeni mir između Venecije i aragonskog kralja; XI. 1456. (3. VI.), Bosna – Pismo kralja Tomaša koji preko svojih poslanika, hvarskog biskupa Tome i Nikole Teste, moli pomoć od Mlečana u borbi protiv Turaka; XII. 1456. (3. VI.), Bosna – Pismo kralja Tomaša kojim moli Mletačku Republiku da složno obrane sinove pokojnog bana Petra od kneza Celjskog; XIII. 1457. (24. VII.), Bobovac – Sutjeska – Pismo kralja Tomaša kojim obavješćuje zapadne vladare, među kojima i mletačkog dužda Franju Foscarija, da im je poslao svoga poslanika Nikolu Testu u svezi s nekim vrlo važnim poslovima i pothvatima. Autor donosi tekstove i prijevode isprava te ih obrađuje s povjesničarskog i diplomatskog stajališta.

Ključne riječi: isprave, povijest, diplomatika, Bosna, Venecija, XIV. – XV. stoljeće.

Naslovljene se isprave najvećim dijelom odnose na trgovinske odnose između srednjovjekovne Bosne i Venecije u razdoblju kada Venecija zadobiva dalmatinske gradove iz ruku hrvatsko-ugarskog vladara. Većinom su pisane srednjovjekovnim latinskim jezikom, a nekolicina *vulgarnom* latinštinom. Sa stajališta diplomatike, sve što se općenito odnosi na srednjovjekovne isprave Bosne i Huma, uz neznatnije iznimke, vrijedi i za one koje su izdane Veneciji. Pod pojmom *isprava* podrazumijevamo pisano svjedočanstvo o pravnom činu, čiji je oblik sastavljen po određenim propisima.¹ Oblik isprave ovisi o vremenu kada je nastala, o mjestu gdje je nastala i o osobama koje su je sastavile. Razlikujemo ispravu u užem i širem smislu pa je, prema tome, otac moderne diplomatike Theodor Sickel u uvodu svoga djela *Acta regum et imperatorum Carolinorum* ispravu u užem smislu definirao kao pisano svjedočanstvo o jednom činu pravne naravi, sastavljeno u određenom obliku koji se razlikuje po mjestu, vremenu, osobama i vrsti samog čina.² Slično Sickelu, ispravu definira i talijanski diplomatičar Cesare Paoli po kojem je ona pisano svjedočanstvo o jednom pravnom činu, sastavljeno u propisanom obliku koji ima zadaću zajamčiti joj vjerodostojnost i dati dokaznu moć.³ Takvu ispravu hrvatska diplomatička terminologija naziva *poveljom* ili *listinom*, a ako je svečanija formula, onda i *diplomom*. Sve ostalo su isprave u širem smislu riječi, a to su: *mandata*, *epistule*, *acta*, *otpisi*, *priznanice* i slično, što je izvan teme ovog rada. Ovdje su naš predmet zanimanja javne isprave bosanskih vladara u užem smislu riječi, nastale i pisane u mjestima srednjovjekovne Bosne, to jest listine ili povelje ili diplome i *pisma*, uz napomenu da *pismo* u ovom slučaju označuje također ispravu u užem smislu riječi, koja sadrži samo osnovne diplomatičke formule ili sastavne dijelove isprave, a ponekad čak nema niti jasan pravni čin. Neke su od tih isprava i više puta objavljivane u raznim zbirkama isprava, ali su mahom i najcjelovitije objavljene u Ljubićevim *Listinama*, što je i razumljivo jer se njihovi izvornici čuvaju u *Archivio di Stato di Venezia*, iz kojeg je Ljubić ponajviše crpio diplomatičko gradivo za svoje *Listine*.⁴

1 Jakov STIPIŠIĆ, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1985., 141.

2 Theodor SICKEL, *Acta regum et imperatorum Carolinorum*, I, Wien, 1867., 1.

3 Cesare PAOLI, *Diplomatica*, Firenze, 1898.-1899., 18.

4 Šime LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*, I – X, Zagreb, 1868. – 1891. (Š. LJUBIĆ, *Listine*). Za bosansko-humske isprave osobito su važni sv. III. i IV.

REGESTA, TEKSTOVI I PRIJEVODI ODNOSNIH ISPRAVA

I.

1366. (29. III.), Bosna. Isprava bana Tvrtka kojom se obvezuje mletačkim trgovcima štititi njihova prava u Bosni i kazniti krivotvoritelje novca (Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV, 84, prema *Commemoriali*, VII, 58, u Mletačkom arhivu; G. WENZEL, *Monumenta Hungariae historica*, II, p. 646; J. ŠAFARIK, "Srbski istorijski spomenici Mletačkog arhiva", *Glasnik Društva srbske slavesnosti*, XII, Beograd, 1960., 47 – 49, također prema *Commemoriali*, VII, 58, Mletačkog arhiva; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, V, 268 – 269; E. FERMENTŽIN, *Acta Bosnae*, 34, regesta).

1) *Insigni, et glorioso domino domino Marco Cornario dei gratia duci Venetiarum, ac laudabilibus viris consiliariis et universis civibus de eadem dominis et amicis ipsorum plurimum honorandis.* 2) *Reverendissima salutatione laudabilique recommendatione premissa.* 3) *Noverit vestra honorabilis magnificentia nos vestre magnitudinis litteras credenciales in corda canapari sigillo plumbato roboratas per honorabillem virum magistrum Anastaxium vestre magnificentie notarium nobis revera directas omni quo debet honore plenariaque cordis iocunditate, uti tenemur, recepisse, sub quarum litterarum credentia ipsius magistri Anastaxii dicra, et per ipsum vestras honorabiles relationes seu legationes perfecte percepimus, ad quorum tenorem vestre laudabili amicitie seriatam taliter duximus respondendum.* 4) *Quod nos omni loco et tempore opportunis ad omnia vestra iura, iustitias et equitates, sicut promisimus, ita tenemur, et toto cordis effectum, labori non parcedo, thesaurum exponendo, ymo si necesse fuerit usque ad mortem corpori non parcendo, vestra iura et iustitias, ut premittimus, adimplere conamur, et volumus plene et integre. Porro de vestra iniuria propter falsarium monetam et iniquam actionem per homines nostrorum nobilium vobis illata multum aggravarum, et deo celli teste dicimus sicut vos proprii in personis contristamur. Cum enim ipsi nobiles nostri regni sicut primo deo et nobis aliquantulum infideles, nosque miserabiliter de nostro regno una cum nostra genitrice pepulerant et totaliter eiecerant. Nosque per misericordiam omnipotentis dei et gratiam incliti principis domini Ludovici dei gratia regis Hungarie, iustitia nostra et fidelitate requirente, simus iterum in nostrum regnum aliquantulum recepti, licet non in toto, non valentes ita subito ipsos nobiles pro nostra et etiam pro vestra iniuria punire et incarcerare. Igitur vestram reverendissimam magnificentiam presentibus popstulamus valde dignanter, quod quousque simus stabiliti et in nostro regno bene confirmati, nostram voluntatem bonam profecto reputare vellent. Nos itaque deo permittente de omni vestra iniuria parvo tempore expectato, omnimodam iusticiam faciemus plene et integro. Sperantes a vestra magnificentia in centuplo similia seu maiora nobis affuisse.* 5) *Scripta in Bosna dominica Ramis Palmorum anno domini MCCCCLXVI.* 6) *Tuercio dei et domini nostri Ludovici regis gratia banus Bosne, ac domina Elena genitrix ipsius carissima, vestri intimi amici.*

1) inskripcija s devocijom, 2) salutacija, 3) naracija, 4) dispozicija, 5) datacija, 6) potpis s intitlacijom.

Prijevod

Osobitom i časnom gospodinu vladaru Marku Cornaru, Božjom milošću duždu mletačkom, i hvale vrijednim muževima vijećnicima te svim njihovim podanicima, gospodi i vrlo časnim prijateljima. Najprije vam šaljem vrlo srdačni pozdrav i pohvalnu preporuku. Vašem je poštovanom veličanstvu poznato da smo primili pismo vjernosti Vašeg veličanstva, ovjereno o vrpici visećim pečatom, nama upravljeno s poštovanjem po časnom mužu Anastaziju, magistru vašeg veličanstva, kako smo i dužni primiti sa svom čašću i potpunom radošću, kako i dolikuje. Za vjerodostojnost sadržaja toga pisma svjedoče riječi samoga magistra Anastazija po kojem smo uredno primili Vaša časna izvješća ili poslanstva i smatrali smo da na njegov istiniti sadržaj Vašem veličanstvu treba pozorno odgovoriti. Stoga mi u svakom mjestu i u svakom pogodnom vremenu sva Vaša prava, pravičnosti i jednakosti držimo, kako smo obećali svim žarom srca, ne štedeći truda, ni troška, a po potrebi ne bismo štedjeli ni svoga života, sve do smrti nastojimo i hoćemo, kako je obećano, Vaša prava i pravičnosti ispuniti u potpunosti i cjelovito. Što se tiče nanese Vam nepravde radi lažnog novca i štetnih djela, koje su Vam nanijeli naši plemići, veoma smo pogođeni i tvrdimo, a Bog nam je svjedok, da se silno ljutimo na te osobe. No, ti isti plemići naše zemlje, kako su prije bili nevjerni Bogu, tako se sada iznevjeriše nama, te su nas sramotno istjerali iz naše zemlje i zajedno s našom majkom zbacili s vlasti. Ali mi smo, milošću svemogućeg Boga i milosrđem slavnog vladara gospodina Ludovika, Božjom milošću kralja Ugarske, po našoj pravednosti i radi naše vjernosti opet donekle bili primljeni u našu zemlju, iako ne u svu. Stoga ne možemo tako brzo kazniti i baciti u tamnicu te plemiće zbog nama i Vama nanese nepravde. Dakle, dok se ne utvrdimo i u našoj zemlji dobro ne učvrstimo, žarko molimo Vaše prečasnog veličanstva da primite na znanje našu dobru volju, a onda ćemo, ako Bog da, nakon kratkog vremena potpuno udovoljiti pravdi u pogledu svake, Vama nanese nepravde. Nadamo se da je i Vaše veličanstvo nama bezbroj puta učinilo slično i više. Pisano u Bosni na Cvjetnicu, godine Gospodnje 1366. Tvrtko, milošću Božjom i našega gospodara kralja Ludovika, ban Bosne i gospoda mi predraga majka Jelena, Vaši osobni prijatelji.⁵

II.

1385. (23. VIII.), Sutjeska. Isprava kralja Tvrtka I. Mlečanima kojom im potvrđuje sva prava što su ih otprije imali u gradu Kotoru (Archivio di Stato di Venezia, *Miscellanea Atti Diplomatici e privati*, busta S. 26, N. 82; J. ŠAFARIK, "Srbski istorijski spomenici Mletačkog arhiva", *Glasnik Društva srbske slovesnosti*, XII, Beograd, 1860., 79 – 82, prema *Commemoriali*; Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV, 221 – 222, prema originalu i prema *Commemoriali*; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, 39 – 41, prema Ljubiću; G. WENZEL, *Monumenta Hungariae historica*, III, 590).

⁵ Preveo Milko Brković, Zadar, 1985.

1) Nos Stephanus Tuertcho dei gratia rex Rascie, Bossne, Maritimarumque parcium etc. 2) Vniversis et singuli Christi fidelibus, quibus presentes ostenduntur, 3) salutem in eo, in quo in terris regnancium solia sunt erecta. 4) Hinc uestre uniuersitati fraternitati elucescat per presentes, 5) quod perceptis et intellectis ambasiatis et legacionibus serenissimi ac illustrissimi domini domini Anthonii Venerio eadem dei gratia duci Veneciarum etc. ac eiu(s)dem ducalis domini per nobilem et sapientem virum eorum civem et ambasiatorem dilectum dominum Jacobum de Rippa, nobis gratiose et sapienter expositis, videlicet, quod mercatores eiusdem ducalis domini cum suis mercymoniis semper de consuetudine antiqua fuerunt in ciuitate Cathari liberi et exempti, ab omni dacio et gabella, nosque volentes cum eiusdem unitatem, fraternitatem et antiquam amiciciam sincere et sine fallo obseruare, et in omnibus licitis sui ducali dominio grattissime complacere, matura deliberacione ac puro corde ad ipsius ducalis domini sincerissimam monicionem condessimus presentes instrumentum, quod cum per gratiam largiflue dei disposicionis et preclarissime sororis nostre domine regine Vngarie ciuitatis predecessorum nostrorum Catharensis feliciter ad manus nostre maiestatis perpetualiter pervenit, ad laudem et gratiam summi creatoris, qui sui cuncta bona invisibilia preparauit, amicis uero et beniuolis nostris ad gaudium et exultacionem, ut et ipsi sint participes dono diuine disposicionis nobis celitus concesso. 6) Idcirco ut prefertur ad eiusdem ducali dominio sincerissimam monicionem universos singullosque mercatores eiusdem ducali dominacione presentibus assecuramus, quatenus idem mercatores cum ipsorum mercimoniis, cuius cumque condicionis existant, possint semper libere ac secure et absque omni fauore ad prefatam nostram ciuitatem Catharii absque omni dacio et gabella venire, intrare, stare et morari tam per terram quam eciam per mare cum ipsorum mercimoniis, intelligendo eciam de omni pinguedine. Cum autem eisdem placuerit ad propria remeari saluis ipsorum rebus ac personis liberam ac securam, plenam et expeditam habeant facultatem. Item quod si aliquis ciuis dicte nostre ciuitatis Cathari uel quiscumque fidelis noster tenerentur alicui Veneto debitum cuiuscumque condicionis contracto, quod regimen dicte nostre ciuitatis uel alii subditi nostri, quibus ratio pertinebit, teneantur eidem omnimodam satisfaccionem adhibere, videlicet quod predicti debitores realiter et personaliter constringantur carceribus, mobilia ipsorum et immobilia vendantur ad soluendum debitum, et de carcere non dimittantur, usque quod non fit integra satisfaccio debitori. Et conuerso si aliquis Venetus vel subditus ducalis domini dare teneretur alicui Catharensi uel fideli nostro debitum quocumque modo contactum, quod debeant ipsum citare ad presenciam consuli Venetorum moranti in predicta nostra ciuitate, et quod predictus consul Venetorum teneantur et plenam satisfaccionem super predictos debitores adhibere, videlicet quod prefati debitores realiter et personaliter carceribus constringantur, mobilia ipsorum et immobilia vendantur ad soluendum debitum, et de carcere non dimittantur, usque non fit integra satisfaccio debitori. 7) Si uero prefatus consul in predicta nostra ciuitate tunc temporis non repireretur, et tunc eliget unum Venetus alium uero Catharensis, uel quiscumque noster fidelis, et hii duo inter ipsos iudicent de dicto et de facto. Si autem illi duo ipsos concordare non poterunt infra VIII dies, tunc adhibeant sibi alios duos, qui

IV-or inter ipsos iudicent, et usque ad octo dies uel terminum per ipsos deputatum per maiorem partem de predictis IIII-or plenissima adhibeatur. 8) In cui rei testimonium has presentes nostras licteras fieri iussimus sigilli nostri apensione roboratas. 9) Datum in aula nostra regali Sotesca XXIII die mensis augusti, sub anno dominice incarnationis millesimo trecentesimo octuagesimo quinto.

1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) salutacija, 4) promulgacija, 5) naracija, 6) dispozicija, 7) sankcija, 8) koroboracija, 9) datacija.

Prijevod

Mi, Stjepan Tvrtko, milošću Božjom kralj Raške, Bosne, primorskih predjela i većeg. Svima i pojedincima, Kristovim vjernicima, na koje se odnosi izdavanje ove isprave, spašene u Onome po kome su uzvišena prijestolja onih koji vladaju na zemlji. Ovim vašim cjelokupnim bratstvom neka zasija preko nazočnih jer primivši i razumjevši zastupnike i poslanstvo presvijetlog i prejasnog gospodina vladara Antonija Veniera, istom Božjom milošću dužda mletačkog i više, i njegove duždeve vlasti u osobi plemenitog i mudrog muža i njihovog građanina i ambasadora, dragog gospodina Jakova de Ripa koji je nama dobronamjerno i mudro izložio kako su oduvijek trgovci istoga njegova duždevog gospodstva sa svojom trgovačkom robom po drevnom običaju u gradu Kotoru bili oslobođeni od svake vrste davanja i carine. Mi, koji smo iskreno i bez prijevare voljni s njima obdržavati jedinstvo, očinstvo i staro prijateljstvo i u svim dopuštenjima najmilostivije udovoljiti njegovom duždevskom gospodstvu, zrelim razmišljanjem i čistim srcem kao najiskreniju uspomenu same duždeve vlasti izdajemo naznačenu ispravu. Naime, kada je po obilnoj milosti Božje pravednosti i preslavne naše sestre, gospođe ugarske kraljice, Kotor, grad naših predšasnika, sretno dospio za sva vremena u ruke našeg veličanstva na hvalu i slavu previšnjeg vladara koji je svojima pripremio sva nevidljiva dobra na radost i veselje našim prijateljima i dobrotvorima jer su i sami sudionici dara koji nam daje božanska providnost s neba. Stoga, kako je navedeno, za najiskreniju uspomenu duždevskog gospodstva jamčimo svakom pojedinom i svima trgovcima duždevske vlasti ovom ispravom da isti trgovci, skupa sa svojom robom, kakve god bile odredbe, uvijek mogu slobodno, sigurno i bez ikakva straha dolaziti u spomenuti naš grad Kotor bez poreza na promet i plaćanja carine. Mogu dolaziti, ulaziti, boraviti i zadržavati se, kako na kopnu tako i na moru, sa svojom trgovačkom robom, podrazumijevajući i svaku vrst mrsa. Kada se, pak, istima svidi vratiti se vlastitoj kući, bez da su oštećeni, sa svim svojim stvarima i ljudima neka imaju slobodnu i sigurnu, punu i nespriječenu mogućnost. Isto tako, ako ikoji građanin našeg grada Kotora ili bilo koji naš podanik duguje nekom Mlečaninu, nagodivši se pod kakvim uvjetom, neka uprava našeg rečenog grada i drugi naši podanici kojih se ovo tiče, nastoje pribaviti mu zadovoljštinu na svaki mogući način, pa čak da i spomenute dužnike stvarno ili osobno bace u zatvor, a njihovu pokretnu i nepokretnu imovinu prodaju kako bi mogli isplatiti dug, i da ih ne puštaju iz zatvora sve dotle dok se ne daje potpuna zadovoljština onome kome duguju. I obratno, ako koji Mlečanin ili duždev podanik bude dugovao nekom Kotoraninu ili bilo kojem našem privrženiku, bez obzira kakav su sklopili

ugovor, trebaju isti priopćiti pred mletačkim konzulom koji bude boravio u rečenom našem gradu, a rečeni mletački konzul neka nastoji postići na bilo koji način potpunu zadovoljštinu od spomenutih dužnika, pa makar spomenute dužnike čak osobno i stvarno zatvorio, a njihovu pokretnu i nepokretnu imovinu prodao kako bi vratio dug i neka ih ne pušta iz zatvora sve dok se ne dade potpuna zadovoljština onome kome su dužni. Ako se, pak, u to vrijeme dotični konzul ne bi nalazio u našem spomenutom gradu, tada neka imenuju jednoga Mlečanina i jednoga Kotoranina ili bilo koga od naših podanika, te neka ova dvojica presude među njima o zboru i djelu. Ako se, pak, ni njih dvojica ne bi mogli složiti za osam dana, neka iznađu sebi drugu dvojicu, pa neka onda njih četvorica rasuđuju među istima za osam dana ili u roku za koji su se međusobno dogovorili putem većine. Spomenuta četvorica neka pribave najpotpuniju zadovoljštinu. Naređujemo da ova naša učinjena isprava bude osnažena našim visećim pečatom za svjedočanstvo njene valjanosti. Dano u našem kraljevskom dvoru u Sutjesci dana 23., mjeseca kolovoza, godine od utjelovljenja Gospodnjega 1385.⁶

III.

1394. (2. II.), Sutjeska. Isprava kralja Dabiše mletačkom duždu Antoniju Venieru kojom preporučuje svoga protovestijara Jurja da umjesto njega (Dabiše) može raspolagati bosanskim lađama u Veneciji (Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV, 323 – 324, prema *Commemoriali*, VIII, 189, Mletačkog arhiva).

1394. 2. februarii, Sutisce. *Copia literarum missarum ducali dominio per dominum regem Bosine.* 1) *Excellentissime frater carissime.* 2) *Quia iam dudum, sicut recolimus, alias excellentie vestre scripsisse, commisimus egregio viro domino Georgio protovestiario nostro dilecto sibi noto, quod de galeis nostris istic Venetiis apud vos existentibus, sicut scitis, vice nostra ordinare disponereque deberet et posset, prout videretur et placeret eidem, ex tunc nos ratum et gratum habere, quidquid super inde faceret, promittendo. Et nunc ipse commissionem nostram huiusmodi sibi factam, licet alias eam prius faceret, sicut refert nobili viro Marino de Caboga honorabili civi et factori Ragusino, istic idem Venetiis, ut nostis(!), tunc et nunc etiam existenti, venerabilem virum dominum Michaellem Dominici, presbyterum Ragusinum capellanum suum, exebitorem scilicet harum, istuc idem ad vos mittit specialiter exequutum.* 3) *Igitur ipsum ipsi excellentio vestre recomandamus, attento requirentes eamdem, eum in sibi commissis per ipsum fraternitati vestre expediendis nostris consideratione recommendatum habere et dirigere, et sibi demum favorabiliter assistere dignemini in eisdem, sicut quod vestro mediante favore finem exinde celerem et optatum, sicut de dicta fraternitate vestra confidimus, consequi valeamus, factura nobis in eo complacentiam specialem adscribendam inter specialia beneplacita nostra, et tandem vice versa vobis et vestris in omnibus vobis gratis libenter et libere rependendam, prout idem dominus Michael de omnibus excellentiam*

⁶ Preveo prof. dr. sc. Pavao Knezović, Sarajevo, 1985.

informabit eamdem, cui que circa hec referet ei viva voce nostrique vice credulam fidem placeat adhibere. 4) *Data in aula nostra Sothisce die secunda mensis februarii, anno MCCCCLXXXIII.* 5) *Stephanus Dabishsha dei gratia Rascie, Bosne Maritimeque etc. rex.* (a tergo): 6) *Excellentissimo fratri nostro carissimo domino Anthonio Venerio dei gratia duci Venetiarum.*

1) salutacija, 2) naracija, 3) dispozicija, 4) datacija, 5) subskripcija s intitulacijom, 6) inskripcija.

Prijevod

U Sutjesci, 2. veljače 1394. Prijepis pisma gospodina kralja Bosne, poslanoga gospodinu duždu. Presvijetli i predragi brate. Kako smo već davno, sjećamo se, u drugom pismu vašem veličanstvu pisali, povjerali smo vjernom mužu, poznatu i dragu našem blagajniku Jurju, tebi poznatom, da on treba i može umjesto nas upravljati našim lađama koje postoje, kao što znate, kod vas tamo u Veneciji i raspolagati njima kako bude mislio i odlučio. Obećali smo da ćemo otada odobriti što god on učini. On je, doduše, nekoć izvršio naš ovako izdani nalog, kako izvještava plemića Marina Kabogu, časna građanina i zastupnika dubrovačkog, koji, poznato Vam je, bijaše onda, a i sada je u Veneciji. Pa ipak, sada taj Kaboga šalje k Vama časna muža Mihovila Dominikova, dubrovačkog svećenika, svoga kapelana, upravo donositelja ovoga pisma, s posebnim zadatkom. Dakle, njega preporučujemo istom Vašem veličanstvu. Usrdno Vas molimo da ga s naše strane smatrate preporučenim u njegovim zadatcima, o čemu će Vas kao brata usmeno obavijestiti. Upravite ga i udostojte se nakloni mu biti i od pomoći u tim stvarima, kako bismo brzo mogli postići željeni cilj uz pomoć Vaše naklonosti, kao što se pouzdajemo u Vas kao brata. To što ćete nam učiniti preko njega, upisat ćemo u posebnu ljubav i među posebna dobročinstva prema nama. I napokon: zauzvrat Vama i svima koji su Vam dragi, rado i drage volje učinit ćemo milost za milost. Kako isti gospodin Mihovil Vaše veličanstvo o svemu obavijesti i iznese o tome, vjerujte potpunoma njegovoj riječi i u naše ime. Dano u našem dvoru u Sutjesci 2. veljače 1394. godine. Stjepan Dabiša, milošću Božjom kralj Raške, Bosne, Primorja i veće. (*otraga*): Prečasnom i predragom našem bratu gospodinu Antoniju Venieru, milošću Božjom duždu mletačkom.⁷

IV.

1404. (22. IV.), Visoko. Isprava kralja Ostoje kojom mletačkim trgovcima daje prava i povlastice u pogledu trgovine po Bosni (Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV, 39 – 41, prema *Commemoriali*, u Mletačkom arhivu; J. ŠAFARIK, "Srbski istorijski spomenici", 210 – 213, također prema *Commemoriali*; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, 270 – 272).

⁷ Preveo fra Stjepan Pavić, prof., Visoko, 1985.

1) *Hostoia dei gratia Rassie, Bossine et partis maritime etc. rex.* 2) *Universis et singulis tam amicis quam fidelibus et tam presentibus quam futuris presens privilegium inspecturis* 3) *salutem et sancte dilectionis effectum.* 4) *Per ea, que dicta et tractata sunt inter nos et egregium et nobilem virum dominum Marcum Dandulo ambassiatores illustris et excelsi domini domini Michaelis Steno dei gratia incliti ducis Veneciarum etc. et communis Veneciarum, et superinde habito bono et maturo consilio cum magnificis et presentibus dominis comite Paulo Radinovich, vayvoda Vochomir Jurievich, vayvoda Paval Clisich et vayvoda Radiz Sanchovich et comite Radoe Radosalich baronibus nostris, ac etiam consilio quam plurimum nobilium et militum apud nos consistentium de omnium predictorum optima voluntate et consensu, cum nostris heredibus et succesoribus,* 5) *ex nostra spontanea voluntate, bono amore et sincero corde concessimus per hoc presens nostrum privilegium eidem nobili viro domino Marco Dandulo ambassiatores illustris et excelsi domini domini Michaelis Steno dei gratia incliti ducis Veneciarum etc. et communis Veneciarum, quod omnes Veneti, subditi et fideles illustris et excelsi domini domini ducis et communis Veneciarum possint libere et secure sine aliquo impedimento et molestia et sine solutione alicuius datii, pedagogii vel gabelle, tergovine vel aliqua alia solutione, cum eorum personis, familiis, brachis, valisiis, capsis, pannis et arnesiis, armis et cum equis et saumis, et cum eorum mercantiis, pecunia et bonis, et aliis rebus suis quibuscunque accedere, mittere, stare et mercari in qualibet parte nostri regni. Et similiter possint libere et secure sine solutione alicuius datii, pedagogii vel gabele, tergovine vel aliqua alia solutione extrahere vel extrahi facere de qualibet parte nostri regni mercantias, pecunias et res quacunque voluerint. Item promissimus eidem domino Marco Dandulo ambaxiatiore ipsius domini ducis et communis Veneciarum, quod precipiemus et cum effectu faciemus, quod omnes nostri rectores, castellani, zuppani, iudices, et alii officiales nostri regni dabunt auxilium et favorem necessarium supradictis Venetis subditis et fidelibus Veneciarum, et quod providebitur, quod in qualibet parte nostri regni, ad quam declinabunt predicti Veneti subditi et fideles Venetiarum, habebunt domos pro eorum habitatione, solvendo quantum erit conveniens, et quod tractabuntur in qualibet parte nostri regni favorabiliter et benigne. Item concessimus eidem domino Marco Dandulo ambaxiatiore ipsius domini ducis et domunis Venetiarum, quod flumen Narenti et omnia alia flumina ac omnes alie aque dulces et salse tocus nostri regni sint aperte Venetis subditis et fidelibus Veneciarum taliter, quod libere et secure de die et de nocte in tempore pacis et in tempore guerre possint cum navigiis, galeis armatis, brachis et cum omni alio genere navigiorum cum suis mercantiis, denariis, et bonis quibuscunque venire, stare et redire cum solutione alboragii, fundagi, datii, tergovine vel alicuius solutionis; intelligendo quod supradicti Veneti subditi et fideles Veneciarum non possint se impedire de sale, nisi ex consensu et voluntate nostra. Item promissimus supradicto domino Marco Dandulo ambaxiatiore dicti domini ducis et communis Veneciarum, quod in casu quod in aliqua parte nostri regni aliquis Venetus vel fidelis vel subditus Veneciarum esset derobatus, vel quod aliquid ex vi raperetur, satisfaciamus et solvemus ei de nostris bonis propriis totum id, quod sibi deboratum et raptum fuisset usque ad integram suma solutionem.*

Item promittimus, quod de brevi fieri faciemus monetam nostram, que occuret per totum nostrum regnum taliter, quod predicti Veneti subditi et fideles Vaneciarum erunt equales omnibus nostri subditis et aliis quibuscunque forensibus, qui venirent in nostro regno. Si vero deliberamus, quod non fieret nostra moneta, promittimus facere cum effectu, quod moneta dicti domini ducis et communis Venetiarum occurret per totum nostrum regnum, sicut occurrit ad presens moneta Ragusiensis. 6) In quorum fidem et evidentiam plenioram presens privilegium fieri iussimus, et bulla nostra maioris sigilli pendenti muniri. 7) Datum apud Visochum die vigesimo secundo aprilis, 1404.

1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) salutacija, 4) naracija, 5) dispozicija, 6) koroboracija, 7) datacija.

Prijevod

Ostoja, milošću Božjom kralj Raške, Bosne i primorskih krajeva i veće. Svima i pojedincima, kako prijateljima tako i vjernima, te kako sadašnjim tako i budućim, koji će vidjeti ovaj privilegij, pozdrav i dobrohotnost svete ljubavi. Za ove stvari, koje su raspravljene i dogovorene između nas i izvrsnog i plemenitog muža gospodina Marka Dandola, poslanika presvijetlog i uzvišenog gospodina i gospodara Mihovila Stena, milošću Božjom slavnog mletačkog dužda itd. i mletačke komune, o tome donosim dobru i zrelu odluku s visokom i nazočnom gospodom knezom Pavlom Radinovićem, vojvodom Vojnomirom Jurjevićem, vojvodom Pavlom Klešićem (Klišićem) i vojvodom Radićem Sankovićem te knezom Radojem Radosalićem, našim velmožama, tako i također uz pristanak većine plemstva i službenika s kojima smo vijećali o svemu rečenom s dobrom voljom i pristankom, s našom rodbinom (potomcima) i nasljednicima, te smo našom dobrohotnom voljom, čistom ljubavlju i čestitim srcem dopustili ovim našim privilegijem istom plemenitom mužu gospodinu Marku Dandolu, poslaniku presvijetlog i uzvišenog gospodina i gospodara Mihovila Stena, milošću Božjom slavnog dužda mletačkog itd. i mletačke općine, da svi Mlečani, podanici i vjerni prejasnog i uzvišenog gospodina i gospodara dužda i mletačke općine, mogu slobodno i sigurno, bez ikakve zapreke i smetnje i bez plaćanja ikakvog poreza, maltarine (mitnice) ili carine, daća ili kojih drugih plaćanja, sa svojim ljudima, obiteljima, mjerama, bisagama, škrinjama, tkaninama i alatom, oružjem i s konjima i magarcima, te sa svojom trgovačkom robom, novcem i dobrima i sa svojim ostalim bilo kojim stvarima dolaziti, slati, stajati i trgovati u bilo kojem dijelu našeg kraljevstva. A isto tako mogu slobodno i sigurno, bez plaćanja bilo kakva poreza, maltarine (mitnice) ili carine, daće ili kojeg drugog plaćanja izabrati trgovišta u bilo kojem dijelu našeg kraljevstva, te koju god hoće valutu. Isto tako obećavamo istom gospodinu Marku Dandolu, poslaniku samog gospodina dužda i mletačke općine, da ćemo zapovjediti i u djelo sprovesti da svi naši upravitelji, kaštelani, župani, sudci i drugi službenici našega kraljevstva pružaju pomoć i potrebnu blagonaklonost gore rečenim Mlečanima te mletačkim podanicima i vjernima, te da se brinu da u bilo kojem dijelu našeg kraljevstva kamo budu svraćali Mlečani, mletački podanici i vjerni, da imaju kuće za svoje obitavanje plaćajući onoliko koliko bude dogovoreno, te da im milostivo i milosrdno omoguće poslovati u bilo

kojem dijelu našeg kraljevstva. Isto tako dopuštamo istom gospodinu Marku Dandolu, poslaniku njegovog gospodina dužda i mletačkog vladara, da rijeka Neretva, kao i sve druge rijeke i sve druge slatke i slane vode našeg kraljevstva, budu Mlečanima dostupne, isto tako mletačkim podanicima i vjernima, da budu noću i danju slobodne i sigurne, u miru i ratu, da mogu s lađama, naoružanim galijama, brodicama i sa svim drugim plovilima sa svojom trgovačkom robom, novcima i bilo kojim dobrima doći, boraviti i vratiti se s plaćanjem jarbolarina, spremišta za žito, poreza, daća ili kojih drugih plaćanja; razumljivo samo po sebi da rečeni Mlečani te mletački podanici i vjerni ne smiju sprječavati trgovinu druge soli bez našeg pristanka i naše volje. Isto tako obećavamo gore rečenom gospodinu Marku Dandolu, poslaniku rečenog gospodina dužda i mletačke općine, da u slučaju da u nekom dijelu našeg kraljevstva bilo koji Mlečanin ili mletački vjerni ili podanik bude opljačkan, ili da pretrpi bilo kakvo nasilje, da ćemo u cijelosti i sav dug nadoknaditi i platiti mu iz naših vlastitih dobara sve ono što mu bude opljačkano i oteto. Također obećavamo da ćemo uskoro učiniti da kao što naš novac kola po cijelom našem kraljevstvu, da isto tako i novci rečenih Mlečana te mletačkih podanika i vjernih, budu ravnopravni sa svim našim podanicima i bilo kojim drugim strancima koji budu dolazili u naše kraljevstvo. Ako doista odlučimo da ne će biti naše valute, obećavamo da ćemo provesti u djelo da kola novac rečenog gospodina dužda i mletačke općine po cijelom našem kraljevstvu, kao što sada kola dubrovački novac. Za vjerodostojnost i punu potvrdu o ovomu, zapovijedamo da bude izdan privilegij i da se ovjeri našim velikim visećim pečatom. Dano kod Visokog dvadeset drugog travnja 1404.⁸

V.

1422. (21. XII.), Visoko. Isprava kralja Tvrtka II. kojom Mlečanima dozvoljava trgovati po svoj zemlji, jamčeći im sigurnost osoba i stvari (Š. LJUBIĆ, *Listine*, VIII, 202 – 205, prema *Commemoriali*, XI, 87, u Archivio di Stato di Venezia; J. VALENTINI, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, *Commemoriali*, XI, 89 (86, 88) t – 90 (87, 89) t; Pavo ŽIVKOVIĆ, “Bosna između Dubrovačke i Mletačke Republike dvadesetih godina XV stoljeća”, *Istorijski zbornik*, 7, Banja Luka, 1986., br. 7, 7 – 24, prijevod, 16 – 18).

1) *Nos Stephanus Thuerticus dei gratia Rassie, Bossine paritumque maritimarum rex etc.*
 2) *Cum zo sia chel spectabel et egregio homo misser Zan Zorzi ambassador del illustrissimo et excellentissimo signor misser Thoma Mocenigo per quella medema gratia inclito doxe de Venexia e del comun de Veniexia de comendamento del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia sia vegnudo a la presentia nostra ad allegrarse de la nostra sacra coronation et exaltation del nostro stato, e a tractar e a praticar molte altre cosse cum nui, le qual lui havea habudo in comendamento dal prefato serenissimo misser lo doxe e dal comun de Veniexia. E perche etro le atre cosse cum maxima instantia, efficacia e solitudine habia domanda, chel ne*

⁸ Preveo M. Brković, Zadar, 2010.

plasesse uno privilegio, altra fiada obtegnudo per lo ambassador de misser lo doxe e del comun de Veniexia de la bona memoria del serenissimo et excellentissimo re Hostoja precessor nostro, confermar; per la qual cossa examinada la forma e la continentia del dito privilegio, e cum i nostri sora de zo habudo consejo, vojando in quelle cosse, che a nui parra zuste et honeste, far e conceder, azo che l amor, la dilizion e la bona amicicia, la qual havea la bona memoria del serenissimo et excelentissimo re Thuertico padre e precessor mostro verso el prefato serenissimo misser lo doxe e comun de Veniexia, eziamdio entro tutti el prefato misser lo doxe et comun de Veniexia crescha, 3) volemo e comendemo cum li nostri heredi e successori per el tenor de presente nostre lettere al predicto spectabele et egregio homo misser Zan Zorzi ambassador del prefato serenissimo et excellentissimo signor misser Thoma Mocenigo per la dio gratia inclito doxe de Veniexia e del comun de Veniexia per nome del dicto misser lo doxe e del comun de Veniexia in questo modo, zoe, che tutti i Veneciani subditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia liberamente e seguramente senza algun impazo e molestia como se sia cum le persone, famei, cavelli, mercadantie, some, capse, valaxia, panni, arme, pecunie e cum altri chadauni beni e cosse soe si per terra como per aqua si doce como salsa, al nostro regno e corona sottoposta, possa vegnir, star e tornar e marchantizar e far marchandizar in lo nostro regno e in chadauna parte de quello e cum so barche, galie armade e cum chadauna generation de navili, como e lor e a chadaun de lor parera e plasera, quelli vignando e partando amicevolmente in lo nostro regno e in chadauna parte de quello. Possa etiamdio i predicti Veneciani subditi e fedeli prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia e chadaun de lor de le predicto so marchadantie e beni far e disponer in lo dicto nostro regno e in chadauna parte de quello secondo lor voluntate e como a lor e a chadaun de lor parera e plasera. E che per nessun modo o ver forma, per nui over per allgun altro in lo dicto nostro regno over in alguna parte de quello de le predite so mercadantie e beni possa esser sforozadi ni molestadi, mo sia lassadi como e dito in so libertade cum tute suo marcadantie e beni. Possa etiamdio i prediti Veneciani subditi e fedeli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia e chadaun le lor del nostro regno e de chadauna parte de quelle liberamente e seguramente senza algun impazo e molestia como se sia trar e far trar marcadantie, oro, arzenzo, danari e chadaune altre cosse e beni, chi voira e a lor plasera, pagando i prediti Veneciani subditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia e chadaun de lor, vegnando in lo nostro regno e in chadauna parte de quello, e de quello o ver de alguna parte de quello partendose si per terra como per aqua per chadaun e chadaun mercadante, che vegnisse in lo nostro regno e de quello se partisse, e de chadauna parte de quello si per terra como per aqua cum le so mercadantie. Item promettermo e concedemo al preditto misser Zan Zorzi ambaxador del prefato serenissimo misser lo doxe, che nui comandaremo a tutti nostri conti, rectori, castelani, zuppani, zudexi e chadauni, tutti nostri, che i siano favorevoli a proveder, chei i preditti Vinicianin soditi e fedeli di quel misser lo doxe e del comun de Veniexia vegnando, stando cum tutte soe, come e dito, mercadantie e beni tuti in lo nostro regno e in chadauna parte de quello, alla qual i declinari e de quello parandose, habiano case et habitation per i suo danari per prexio conveniente, como e zusto; e

che in lo dito nostro regno in chadauna parte de quello da i prediti favorevolmente e benignamente tractadi e guardadi. E in caxo che i prediti Viniciani soditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Vinexia volesse compar in lo dito nostro regno o ver in alguna parte de quello casa over case, over fabricar o far fabricar casa over case de piera o de legname, semo contenti e volemo, che questo possano far e comprar; le qual veramente case si de legname como de piera, la qual o le qual i havesseno comprade over fabricade o fate fabricar, sia soe libere et expedite senza alguna contradicion, e di suo suoi heredi e successori. Item promettemo al soradicto miser Zan Zorzi ambassiator del prefato misser lo doxe e del comun de Venexia, che nui provedremo e si fattamente comandremo a tutti nostri baroni, conti, rectori, castellani, zuppani, ziudexi et a tuti altri officiali a la sacra nostra corone e comandamento sotoposti, chi prediti Veniciani aubditi e fedeli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia, vegnando, stando e partando, como e dito, cum tute suo mercadantie e beni, in lo regno nostro et in chadauna parte de quello serano guardadi per modo, che seguramente vegnir, star, partir i porranno secondo lor voluntade cum tute suo mercadantie e beni. E in caso che a lor over ad algun de lor algune cosse over cossa fosseno derobade in lo nostro regno over in alguna parte de quello over in parte e luogo di nostri baroni et al nostro comandamento e corona sotoposti, promettemo quanto a nui sera possibile, che nui se adovremo e forzaremo de far quelli rimedi e provision, che a nui parera boni e necessari e de bisogno per satisfation de le predite mercadantie, le qual fossero tolte e derobade a i prediti Viniciani subditi e fedeli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia o ver ad algun de quelli. Item promettemo e semo contenti, chi prediti Viniciani soditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia, vegnando stando in lo nostro regno e in chadauna parte de quello, possano expender la modena del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia, como i Ragusei al presente spendeno la soa, e le altre generazion, che vien in lo nostro regno in chadauna parte de quello, la modena di so signori. Onde voiando in tuto e per tuto quelle cosse, che de sora e de soto se contien, le qual havemo praticado e concluso con el predito spectabele et egregio homo misser Zan Zorzi ambaxiator del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia, observar e far integralmente observar, azo che l'amor, la dilicion e la bona amistade habbia el crescer e a multiplicar intorno nui e l'prefato misser lo doxe e l comun de Veniexia. E per mazor execution de le cosse contegnude in queste nostre presente lettere volemo e comandemo efficacemente a tuti nostri baroni, conti e castellani, officiali, rectori e zuppani, zudexi de le terre, castelli e luogi nostri e ai altri tuti soditi e fideli nostri a la nostra sacra signoria, obedientia e comandamento sotoposti per chadaun modo, che tute le cosse contegnude e chadauna de quelle in le presente nostre lettere, perche le son de nostra mente e intencion, e quelle cosse, le qual nui havemo complasesto, promesso, e concedemo cum i nostri heredi e successori al predito misser zan Zorzi ambaxiator del prefato misser lo doxe e del comun de Veniexia per nome del dito misser lo doxe e del comun de Veniexia, debiano far e observar e far et observar integralmente; voiando etiamdio e comandando a tuti nostri castellani et ai altri per nui deputadi a la guarda de le terre, castelli e luogi nostri, como a nui cum grande instantia e solitudine domanda e requiri el predito

ambaxiator, che dio guarda, che in caso, sche i prediti Veniexia vegnisse e stasse in lo nostro regno e in chadauna parte de quello, como e dito, cum suo famei e chadaune so mercadantie e beni, over de quello se partisse, e disturbio alguno over novitade fosse in lo nostro regno over in allguna parte de quello, per la qual i prediti Viniciani subditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Vinexia e cadaun de lor parera e plasere intrar per segurtade soa e de le suo mercadantie, havesse a dubitar e dubitasse, volemo al tuto e in questo caso, quanto la gratia nostra have cara, che i prediti Viniciani soditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Viniexia e chadaun de lor cum so famei, marcadantie e beni suo chadauni como se sia acceptar e ricever de bien in chadauni castelli o ver castello e luogo nostro, appresso i qual over el qual i diclinasseno, se a lor o a chadaun de lor parera e plasera intrar per segurtade soa e de le so mercadantie, e de qualli castelli over castello lassando partir cum tute so marcadantie e beni a chadauna so voluntade. E quelli e chadaun de quelli tractando e facendo tractar humanamente, faverevolmente e benignamente in le nostre terre, castelli e luogi, in li qual lor intrasseno. Item volemo e comandemo a tuti sopradicti nostri officiali, chi debbiano da a i prediti Viniciani soditi e fideli del prefato misser lo doxe e del comun de Venexia scorta sufficiente per i suo danari per so salvo transito e de le suo mercadantie, como sara de mestier nel so vegnir e partir del regname nostro di Bosina. 4) In fede veramente de le predite cosse le presente lettere havemo comandado de esser fatte, e de la bolla del nostro mazor sigillo pendente esser bollade. 5) Data soto el castel nostro de Visochi MCCCCXXII, die XXI decembris.

1) intitulacija s devocijom, 2) naracija, 3) dispozicija, 4) koroboracija, 5) datacija.

Prijevod

Mi, Stjepan Tvrtko, milošću Božjom kralj Raške, Bosne, dijelova Primorja itd. Budući da je uzvišeni i poštovani muž, gospodin Ivan Zorzi, poslanik presvijetloga i uzvišenoga gospodina i gospodara Tome Moceniga, po istoj milosti slavnog dužda Mletaka i mletačke komune, po nalogu rečenog gospodina dužda i mletačke općine došao u našoj nazočnosti veseliti se našem svetom krunjenju i veselju naše države te pregovarati i dogovoriti mnoge druge stvari s nama, kako mu je bilo naloženo od rečenog gospodina dužda i mletačke općine. I stoga je, između ostaloga, s najvišom naredbom, efikasnošću i službenošću pitao da se udostojimo potvrditi privilegij koji je ranije dobio poslanik gospodina dužda i mletačke općine od prejasnog i uzvišenog, dobre uspomene, kralja Ostoje, našeg predšasnika, kojega smo ispitali i pregledali i s našima se savjetnicima (*sora*) o tome posavjetovali, želeći u tim stvarima učiniti i dati ono što se nama čini pravednim i časnim, to jest ljubav i odanost i dobro prijateljstvo koje su držali, dobre uspomene, prejasni i uzvišeni naš otac i prethodnik kralj Tvrtko s gore rečenim gospodinom duždem i mletačkom općinom, hoćemo da sve ono što rečeni dužd i mletačka općina traže i što su im naši roditelji i nasljednici ispravom potvrdili, i mi svojim pismom odobrimo preko rečenog časnog i izvrsnog muža Ivana Zorzija, poslanika rečenog prejasnog i izvrsnog gospodina muža Tome Moceniga, milošću Božjom slavnog dužda mletačkog i komune Mletaka, to

jest da na ovaj način, ovom ispravom svi Mlečani, podanici i vjerni gospodinu duždu i mletačkoj općini, slobodno i sigurno, bez ikakvog straha i smetnji, s osobama, slugama, konjima, robom, gotovinom, škrinjama, spremnicima, odjećom, oružjem, novcem i drugim dobrima i stvarima, bilo kopnom ili morem, rijekama ili morem, mogu hoditi po našem kraljevstvu i krajevima pod našom krunom, mogu doći, boraviti, vraćati se i trgovati u našem kraljevstvu i bilo kojem dijelu istoga, i to brodovima, oružanim galijama i bilo kojom drugom vrstom brodovlja, svi i pojedinačno, kako im drago, koji dolaze i odlaze prijateljski u naše kraljevstvo i u njegov bilo koji dio. Isti pak mletački podanici i vjerni gospodina dužda i mletačke općine te njihovi podanici mogu rečenim trgovačkim i drugim dobrima u našem kraljevstvu i u bilo kojem njegovom dijelu po svojoj volji slobodno raspolagati, kako im je drago i po svojoj volji, a da ih nitko na bilo koji način, činom ili načinom, ni po nama, ni po bilo kojem drugom u našem kraljevstvu ne smije uznemiravati i da ih pusti slobodno raspolagati njihovim dobrima i trgovačkom robom. Uostalom, rečeni mletački podanici i vjerni gospodina dužda i mletačke općine mogu u našem kraljevstvu i u bilo kojem njegovom dijelu slobodno i sigurno, bez ikakvih zapreka trgovati zlatom, srebrom, novcem i drugom vrstom dobara kojima žele i kako im godi, plaćajući rečeni podanici i vjerni gospodina dužda i mletačke općine, dolazeći u naše kraljevstvo i u bilo koji dio našeg kraljevstva ili iz njega izlazeći kopnom ili morem radi bilo kojeg trgovačkog posla, mitnicu, carinu, koja se sada plaća za bilo koju robu koja stiže u naše kraljevstvo ili u bilo koji dio kraljevstva, ili izlazeći iz njega kopnom i morem. Isto tako obećavamo i dopuštamo rečenom Ivanu Zorziju, poslaniku rečenog prejasnog gospodina dužda, da ćemo narediti svim našim knezovima, upraviteljima, kaštelanima, županima, sudcima i svim našim podanicima da budu skloni providjeti da rečeni mletački podanici i vjerni rečenog gospodina dužda i mletačke općine, dolazeći i boraveći sa svime kao što je rečeno, s trgovačkom robom i dobrima, u naše kraljevstvo ili u bilo koji dio istoga kraljevstva, dobivaju kuće za smještaj, za svoj novac, po pravednoj cijeni, te da su u našem kraljevstvu i pojedinom njegovom dijelu rečeni povoljno i dobro gledani i paženi. U slučaju da rečeni mletački podanici i vjerni rečenog gospodina dužda i općine mletačke žele kupiti u našem kraljevstvu ili njegovom dijelu kuću ili pak više kuća, ili podići kuću od kamena ili drveta, skloni smo i zadovoljni da to mogu učiniti ili kupiti, koje su pak kupili ili će ih kupiti, ili već sagrađene ili će te podići, slobodni su i mogu ih bez zapreke imati i njihovi nasljednici i potomci. Isto tako obećavamo rečenom gospodinu Ivanu Zorziju, poslaniku rečenog gospodina dužda i mletačke općine, da ćemo providjeti i stvarno narediti svim našim velmožama, knezovima, upraviteljima, kaštelanima, županima, sudcima i svim drugim službenicima koji su podložni našoj svetoj kruni, da rečeni mletački podanici i vjerni rečenog gospodina dužda i mletačke općine, koji budu dolazili, boravili i putovali, kako je rečeno, sa svom svojom robom i dobrima u naše kraljevstvo i njegove dijelove, budu gledani na način da mogu sigurno doputovati, boraviti, otići, te da mogu biti po svojoj volji sa svom robom i dobrima. U slučaju da se njima ili kome od njih ili njihovim stvarima nešto dogodi ili im stvari budu opljačkane u našem kraljevstvu ili bilo kojem dijelu istoga, ili u krajevima naših velmoža koji su podložni našim zapovijedima i našoj kruni, obećavamo da ćemo, ukoliko nam bude moguće i kako nam bude shodno i po nakani, dobro i neophodno

i po potrebi i zadovoljštini iznaći načine i sigurnost ukoliko bude pokradena roba tih mletačkih podanika. Isto tako, sa zadovoljstvom obećavamo da mletački podanici i vjerni rečenog gospodina dužda i mletačke općine, koji će dolaziti i boraviti u našem kraljevstvu ili bilo kojem njegovom dijelu, mogu trošiti novac rečenog gospodina dužda i komune mletačke, kao što i Dubrovčani sada troše svoj (novac) i druge valute svojih gospodara dolazeći u naše kraljevstvo ili bilo koji njegov dio. I želeći u svemu i po svemu ove stvari o kojima se gore i dolje govori, o čemu smo pregovarali i dogovarali s gore rečenim uzvišenim i poštovanim mužem, gospodinom Ivanom Zorzijem, poslanikom rečenoga gospodina dužda i mletačke općine... (*op. a.* – dalje se ponavlja sadržaj donesene dispozicije i ekspozicije). Sve što je gore rečeno i obećano, potvrđujemo ovim svojim pismom koje pečatimo svojim velikim visećim pečatom. Dano pod našim gradom Visokim, 1422., dana 21. prosinca.⁹

VI.

1423. (6. II.), Sutjeska. Isprava kralja Tvrtka II. kojom s Mlečanima sklapa ugovor protiv kneza Ivana Cetinskog (Š. LJUBIĆ, *Listine*, VIII, 215 – 217, prema *Commemoriali*, XI, 88, u Archivio di Stato di Venezia).

1) *Nos Stefanus Thuerticus dei gratia Rassie, Bossine, partiumque maritimarum rex etc.* 2) *Perche oramay al spectabel et egregio homo miser Zan Zorzi ambassador del serenissimo et excelentissimo signor miser Thoma Mocenigo per la dio gratia inclito doxe de Veniexia e del comun de Veniexia, el qual de so commadamento e e stato ala presentia nostra, e per le pratiche insembre fate et habude avertamente per patente nostre letere bollade e dade soto el castel nostro de Visocho MCCCCXXII di XXI decembre, havemo dimostrato l'amor, la dilitation e la bona amicitia, la qual nuy havemo et intendemo de haver e de observar cum el prefato miser lo doxe, el comun de Veniexia, la qual in dio amistade have la bona memoria del ser. re Thvertico padre e precessor nostro cum el prefato miser lo doxe e el comun de Veniexia. E perche intro le altre cose, che ne expoxe el predicto miser Zan Zorzi ambassador per parte del prefato miser lo doxe e del comun de Veniexia, a nuy cum grande instantia e solitudine expoxe, che per contemplacion del dicto serenissimo miser lo doxe e del comun de Venexia el ne plasexe si fatamente proveder, e quelli remedii far, i qual a nuy paresse boni e necessari, e per modo che l amor e la dilicion e la bona amicitia, la qual e intro le parte, de di in habia a erescer e multiplicar. E azo che i subditi e i fideli nostri e subditi e i fideli del prefato miser lo doxe e del comun de Veniexia liberamente e seguramente ad insembre possano conversar in le terre e in li luogi de entrambe le parte cum tute suo mercadantie e beni.* 3) *Exponandone el dicto ambassador, che el conte Zuhane de Citines e quello, che impaza questo, e fa piar e derobar i subditi e i fideli de entranbe le parte per modo, che algun non olsa vegnir in lo nostro regno, ni del nostro regno andar ale terre e luogi del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia. E*

⁹ Preveo prof. dr. sc. Miroslav Granić, Zadar, 1985.

sforzandose el dicto conte Zuhane de infrinzer e romper l amor, la dilicion e la bona amicitia, la qual e intro le parte, pregando el dicto ambassador la nostra maiestade, che ne plasesse, azo che i subditi e i fedeli de le parte adinsebre possano conversar in le terre e in li luogi de le parte cum le so mercadation e beni, come e dito, et azo che la bona amicitia, la qual have la bona memoria del serenissimo re Thvertico padre e precessor nostro cum el prefato miser lo doxe el comun de Veniexia, etiandio oper nuy sia habuda e conservada, e in lo evegnir se acrescha, andar contra el conte Zuhane de Citines e i luogi suo, perche desponando la nostra regal maiestade far questo, et andar contra el dicto conte Zahane de Zitines e i luogi suo cum potente exercito, over mandar potente nostro exercito, el ne promete per nome del prefato miser lo doxe e del comun de Veniexia, chel dicto niser lo doxe, el comun de Veniexia dara e contribuera de le terre e luogi de Dalmatia quella zente, la qual sera zusta e rexonevolle. E sel seguira la destrucio del dicto conte Zuhane de Zitines e la uccupation di so castelli e luogi, vol e domanda per nome del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia, che nuy dagimo al prefato serenissimo miser lo doxe e al comun de Veniexia el castel de Clixia cum i suo confini e terreni, el castel de Dalmissa e la Montagna di Polizani cum i suo confini e tereni, e tuti altri tereni, i qual fosse occupadi per el dicto conte Zuhane e per quelli de Dalmissa e per quelli de Poliza e per chadauny altri, i qual fosseno de la iurisdiction de Spalato e di altri luogi del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia liberamente. Tuti altri veramento castelli, terre e luogi, i qual se aquisstasseno del dicto conte Zuhane de Zitines, fosse de la nostra regal maiestade liberamente. Per la qual cossa considerando, quanto importa le cose narade e saviamente cum solitudine et efficace raxon a nuy exposte per el dicto miser Zan Zorzi ambassador per nome del prefato miser lo doxe e del comun de Veniexia, havemo viudo haver fra nuy longo tempo bona advertentia e consideration. E conciderando le cosse, che sono da considerar, revolzando in la mente l amor, la dilicion e l amicitia, la qual nuy havemo al dicto miser lo doxe e al comun Veniexia, e in lo avengnir molto plu disposti de conservarlla e di acrescerlla, havemo deliberando e volemo de bon anemo e sincero cor, non qurdando ad alguna cossa, la qual a nuy per questo ne podesse vegnir in quelle cosse, le qual a nuy para zuste et honeste, cum honor nostro poder far, complaxer a quello miser lo doxe e al comun de Veniexia. E cosi per lo tenor de le presente nostre letere semo convegnudi cum el predicto miser Zan Zorzi ambassador per nome del prefato miser lo doxe e del comun de Veniexia, e union havemo fato in questo modo videlicet. Quod in dei nomine, nuy prometemo al predicto spectabel homo miser Zan Zorzi ambassador del prefato serenissimo et exellentissimo signor miser Thoma Mozenigo per la dio gratia inclito doxe de Veniexia per nome del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia, che da mo fina pasqua de la resuretion del nostro signor Jesu Christo MCCCCXXIII vigneremo cum potente nostro exercito, over manderemo potente nostro exercito contra el conte Zuhane de Citines e i luogi suo, commenizando dal castel de Clis, domentre chel prefato miser lo doxe, el comun de Veniexia manda la zente soa, come e dito, in quello numero, che sia zusto et honesto, como a nuy promete el dicto ambassador per nome del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia. E se desponeremo andar contra el conte Zuahane de Citines e i luogi suo avanti el

tempo de sora expresso, daremo notitia al prefato miser lo doxe e al comun de Veniexia, azo chel possa al tempo, in lo qual nuy ordeneremo e desponeremo far questo, mandar la so zente a i luogi per le parte ordenadi, et evegnando la destrucion e la occupation di castelli, terre e luogi del dicto conte Zuhane de Citines, semo contenti e volemo, chel prelato miser lo doxe, el comun de Veniexia, liberamente habia senza alcuna contradiction et obstaculo el castel de Clixia cum tuti suo terreni e confini, e tutti altri terreni, i qual fosseno stadi occupadi per el dicto conte Zuhane de Citines e per quelli de Dalmissa e per i Polizani e per chadauni altri, i qual forseno de la iurisdiction de Spalato over de algun altro luogo del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia. Tuti altri veramente castelli Dalmissa, Zazvuna, Sfin, Travinich e la Montagna di Polizani, i qual sono dicto conte Zuhane de Citines, et tuti altri suo castelli e luogi, i qual se aquisstasseno per le zente de entranbe le parte, sia e liberamente romagna senza alcuna contradiction et obstaculo ala nostra regal maiestade. E cosi ne promete et a promesso el predicto miser Zan Zorzi ambaxiador del prefato miser lo doxe e del comun Veniexia per nome del dicto miser lo doxe e del comun de Veniexia, chel prefato miser lo doxe el comun de Veniexia fara et observera integralmente tutte le cosse, che se contien de sora. 4) E per mazor execution de le predicte cosse zurassemo entrambe le parte ad sancta dei evangelia, como se contien de sora, observar e far observar integralmente. 5) In fede delle qual cosse commandassemo le presente lettere esser fate, e dela bolla del nostro mazor sigillo esser bollade. 6) Data in lo nostro borgo de Sotischa MCCCCXXIII di VI mensis februarii, indictione prima.

1) intitulacija s devocijom, 2) naracija, 3) dispozicija, 4) sankcija, 5) koroboracija, 6) datacija.

Prijevod

Ugovor i sklapanje zajedništva i jačanja s poštovanim gospodinom Stjepanom, kraljem Raške, Bosne i veće. Mi, Stjepan Tvrtko, milošću Božjom kralj Raške, Bosne, primorskih krajeva i veće. Budući da smo već poštovanom i odličnom čovjeku, gospodinu Zanu Zorziju, poklisaru presvijetlog i najodličnijega čovjeka, gospodina Tome Moceniga, milošću Božjom slavnog dužda Venecije i mletačke komune, koji je pod njegovom komandom i već je bio u našoj nazočnosti, i za postupke (?) zajedno učinjene i posjedovane promišljeno preko otvorenih naših pisama, zapečaćenih i danih pod našim gradom Visokim 1422., 21. prosinca, pokazali ljubav, poštovanje i dobro prijateljstvo, koje smo imali i nastojali imati s rečenim gospodinom duždem, mletačkom komunom, koja u Božjem prijateljstvu ima dobro sjećanje na presvijetlog kralja Tvrtka, našeg oca i prethodnika, s rečenim gospodinom duždem i mletačkom komunom. I budući da je nama rečeni gospodin Zan Zorzi, poklisar od strane rečenog dužda i mletačke komune, pokraj drugih stvari koje je iznio, izložio s velikom zamolbom i brižnošću da bi za razmatranje od strane rečenog presvijetlog gospodina dužda i mletačke komune tako odgovaralo stvari (?) predvidjeti i one mjere provesti koje bi nam bile dobre i neophodne, i na način da se ljubav i poštovanje i dobro prijateljstvo, koje postoji među ovim stvarima, iz dana u dan potiče, raste i množi, tako da podanici i vjerni naši, te podanici i vjerni gospodina dužda i mletačke komune, slobodno i sigurno, zajedno mogu razgovarati na zemlji i na mjestima u vlasništvu obiju

strana, sa svom svojom trgovačkom robom i dobrima. Izložio nam je rečeni poklisar da je knez Ivan od Cetine onaj koji je ovo doveo do ludila i izložio kukanju i pljački podanike i vjerne s obiju strana, tako da se nitko ne usudi doći u naše kraljevstvo, niti iz našeg kraljevstva izaći u zemlje i mjesta rečenog gospodina dužda i mletačke komune. I kad je rečeni knez Ivan, nastojeći zahladiti i uništiti ljubav, poštovanje i dobro prijateljstvo koje je među stranama, rečeni je poklisar moleći našu visost, da se udostoji (?) kako bi se podanici i vjerni obiju strana zajedno mogli vratiti u zemlje i mjesta obiju strana sa svojom trgovinom i dobrima, kako je rečeno, i kako bi dobro prijateljstvo, koje je postojalo u dobrom sjećanju na presvijetlog kralja Tvrtka, oca i prethodnika našega, s rečenim gospodinom duždem mletačke komune, i također da naše djelo bude uzdržano i sačuvano, i u budućnosti napreduje, da krene protiv kneza Ivana od Cetine i njegovih krajeva, jer stavljajući na raspolaganje našu kraljevsku visost da to učini, i ide protiv rečenog Ivana od Cetine i njegovih krajeva s moćnom vojskom ili da šaljući našu moćnu vojsku, i da obeća u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune, da će rečeni gospodin dužd i mletačka komuna dati i pridonijeti od zemalja i mjesta u Dalmaciji tamošnji ljudi, to će biti ispravno i razumno. A ako u nastojanju rušenja rečenoga kneza Ivana od Cetine i osvajanja njegovih gradova i mjesta, želi i tražiti u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune, da mi damo spomenutom presvijetlom gospodinu duždu i mletačkoj komuni grad Klis s njegovim granicama i posjedima, grad Omiš i Planinu Poljičana (Mosor) s njenim granicama i posjedima, i sve ostale zemlje, koje su osvojene od rečenog kneza Ivana i od onih iz Omiša i onih iz Poljica i od bilo koga drugoga, a koji bi bio pod splitskom jurisdikcijom i drugih mjesta rečenog gospodina dužda i mletačke komune, dat ćemo rado. Svi ostali gradovi, zemlje i mjesta koji se osvoje od rečenog kneza Ivana od Cetine, bit će od naše kraljevske časti oslobođeni. Zbog toga, smatrajući da su vrlo važne ispričane i mudro s pomnjom i uspješnim razumom od nas izložene stvari rečenom gospodinu Zan Zorzi poklisaru u ime spomenutog gospodina dužda i mletačke komune, odlučili smo imati između nas dugo vremena dobre odnose i poštovanje. I promislivši o stvarima o kojima se treba promišljati, pokrenuvši u svijesti ljubav, osjećaje i prijateljstvo koje smo mi imali prema rečenom gospodinu duždu i mletačkoj komuni, i koje smo u budućnosti vrlo skloni očuvati je i uvećati, odlučili smo i hoćemo dobre duše i čista srca, ne gledajući svaku stvar, koja bi nam za ovo mogla doći u one stvari, koje za nas izgledaju točne i časne, s našom čašću moći napraviti, na zadovoljstvo gospodina dužda i mletačke komune. I tako smo se prema sadržaju ovih naših pisama sastali s rečenim gospodinom Zan Zorzijem poklisarom u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune i sklopili smo savez na ovaj način, to jest da smo u Božje ime mi obećali rečenom cijenjenom gospodinu Zan Zorziju, poklisaru rečenog presvijetlog i izvrsnog gospodina Tome Moceniga, Božjom milošću dužda Venecije, u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune, da ćemo dati do Uskrsa našeg Isusa Krista 1424. doći s našom moćnom vojskom, i poslati tu našu moćnu vojsku protiv kneza Ivana od Cetine i njegovih mjesta počevši od kliškog grada, (*domentre*) da rečeni gospodin dužd i mletačka komuna pošalju svoje ljude, kako je rečeno, u onom broju, kako je ispravno i časno, kako nam je obećao rečeni poklisar u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune. I ako se udostojimo ići protiv kneza Ivana od Cetine u njegove krajeve prije gore

iznesenog vremena, poslat ćemo vijest rečenom gospodinu duždu i mletačkoj komuni, tako da može na vrijeme koje mi odredimo i iznesemo načiniti ovo, poslati svoje ljude u mjesta od strana određene, i kad se postigne rušenje i osvajanje kaštela, zemalja i mjesta rečenog kneza Ivana od Cetine bit ćemo zadovoljni i želimo da rečeni gospodin dužd i mletačka komuna, slobodno posjeduje bez ikakva proturječja ili prepreke grad Kis sa svim njegovim posjedima i granicama i ostale posjede koji su bili osvojeni od rečenog kneza Ivana od Cetine i od onih iz Omiša i Poljica i od drugih, koji su bili splitske jurisdikcije, ili koga drugoga mjesta rečenog gospodina dužda i mletačke komune. Svi ostali pak gradovi: Omiš, Čačvina, Sinj, Travnik i Planina od Poljica, koji su od rečenog kneza Ivana od Cetine, i svi ostali njegovi gradovi i mjesta koji budu osvojeni od ljudi obiju strana, pripast će slobodno (*romagna*) bez ikakva proturječja i prepreke našoj kraljevskoj visosti. Ovo obećava i obećao je rečeni gospodin Zan Zorzi, poklisar rečenog gospodina dužda i mletačke komune, u ime rečenog gospodina dužda i mletačke komune, te će rečeni gospodin dužd i mletačka komuna načiniti i ustvrditi u cijelosti sve stvari kako je gore sadržano. I za što bolje izvršenje rečenih stvari zaklet ćemo se s obje strane zajedno na sveta evanđelja, kako je gore sadržano, i držati se toga u cijelosti. Uvjereni u to naređujemo da sadašnja pisma budu načinjena i našim velikim pečatom pečatirana. Dano u našem gradu Sutjesci 1423., dana 6. mjeseca veljače, indikcije prve.¹⁰

VII.

1423. (6. II.), Sutjeska. Isprava kojom istoga dana mletački poslanik u Bosni Ivan Zorzi, uz pristanak kralja Tvrtka II., proglašava pogodbu sklopljenu između Venecije i bosanskog kralja o ugovoru protiv kneza Ivana Cetinskog (Š. LJUBIĆ, *Listine*, VIII, 217, prema *Commemoriali*, XI, 88, u Archivio di Stato di Venezia; M. ŠUNJIĆ, *Izvori*, IV, 0414).

1) *Nos Johannes Georgio ambasciator serenissimi et excellentissimi domini domini Thome Mocenigo dei gratia incliti ducis Venetiarum etc. et comunis Venetiarum.* 2) *Cupientes, quod amor, dilectio et bona amicitia ac unio, que est inter serenissimum et excelentissimum dominum dominum Stephanum Thuerticum dei gratia Rassie, Bossine partimque maritimarum regem etc.* 3) *et prefatum serenissimum et excellentissimum dominum dominum Thomam Mocenigo dei gratia inclitum ducem Venetiarum etc. et comune Venetiarum, crescat et multiplicet, harum presentium tenore facimus manifestum, quod ad suprascriptas conventiones et unionem devenimus cum dicto serenissimo domino rege nomine et vice dicti serenissimi domini ducis et comunis Venetiarum. Qua quidem fieri fecimus per duas manus uniusmet sostantie et effectus, unam videlicet in ydiomate schiavo per manum viri sapientis Restoe Milochna cancelarii dicti serenissimi domini regis, alteram literali sermone per Johannem de Bonisio notarium nostrum, bullatam bulla sancti Marci, datum millesimo, die et indictione suprascriptis.* 4) *Tenor autem*

¹⁰ Preveo dr. sc. Serdo Dokoza, Zadar, 2008.

conventionis et unionis est ut superius continetur. 5) Nos Stephanus Thuerticus dei gratia Rassie, Bossine partimque maritimarum rex etc.

1) intitulacija s devocijom, 2) promulgacija, 3) dispozicija, 4) koroboracija, 5) subskripcija i ujedno intitulacija.

Prijevod

Mi, Ivan Zorzi, poslanik prejasnog i preuzvišenog gospodina vladara Tome Moceniga, milošću Božjom slavnog dužda Mlečana i veće i mletačka općina. Iz žudnje za ljubavlju, poštovanjem i dobrim prijateljstvom i zajedništvom, koje postoji između prejasnog i preuzvišenog gospodina vladara Stjepana Tvrtka, milošću Božjom kralja Raške, Bosne i primorskih krajeva i veće i spomenutog prejasnog i preuzvišenog gospodina vladara Tome Moceniga, milošću Božjom slavnog dužda Mlečana i veće i mletačke općine, koje neka raste i neka se poveća, ovom ispravom izjavljujemo da na gore donesene dogovore i zajedništvo s rečenim prejasnim gospodinom imenovanim kraljem i prethodno rečenim prejasnim gospodinom duždem i mletačkom općinom, pristajemo. Sve je ovo sačinjeno duplo dvjema rukama (u 4 primjerka), naime jedan duplikat na hrvatskom jeziku rukom vrlog muža Restoja Milohne, kancelara rečenog prejasnoga gospodina kralja, drugi duplikat na književnom jeziku rukom Ivana iz Bolonje, našeg notara, zapečaćeno pečatom svetog Marka, datirano gore navedene godine, dana i indikcije. Ovaj gore navedeni ugovor o zajedničkom djelovanju potpisujemo i: Mi, Stjepan Tvrtko (II.), milošću Božjom kralj Raške, Bosne i primorskih krajeva i veće.¹¹

VIII.

1444. (15. IV.), Jajce. Isprava kralja Tomaša kojom Mlečanima daje slobodu trgovanja u svojim zemljama (Archivio di Stato di Venezia, *Miscellanea Atti Diplomatici*, busta 53, no. 1099; J. ŠAFARIK, "Srbski istorijski spomenici", 91 – 95, prema *Commemoriali*, XII, 184; V. V. MAKUŠEV, "Prilozi k srpskoj istoriji XIV veka", *Glasnik Srpskog učenog društva*, XXXII, Beograd, 1871., 184 – 189, s prijevodom na srpski jezik, prema izvorniku u Veneciji; Š. LJUBIĆ, *Listine*, IX, 189 – 190, prema izvorniku u Veneciji i prema *Commemoriali*, XII, 184; S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici*, 286 – 288, skraćeno prema Makuševu; J. VALENTINI, *Acta Albaniae*, III, tom. XVIII, 153 – 155, prema *Commemoriali*, XIII, 188 /184/).

1) *Stephanus Thomas dei gratia Rascie, Bosne et partis maritime rex etc.* 2) *universis et singulis tam presentibus quam futuris presens priuilegium inspecturis*, 3) *salutem in omnia saluatore.* 4) *Per ea, que dicta et tractata sunt per medium nunciorum seu ambasiatorum nostrorum inter nos et excelsum principem dominum Franciscum Foscari ducem Veneciarum, habito superinde cum baronibus et nobilibus regni nostri bono et maturo consilio, ex nostra spontanea voluntate, bono amore et sincero corde,* 5) *concessimus per presens nostrum*

¹¹ Preveo M. Brković, Zadar, 2008.

priuilegium eidem excelso principi domino Francisco duci et illustrissimo dominio Veneciarum, quod omnes Veneti, subditi et fideles eiusdem domini ducis et dominii Veneciarum possint libere et secure et sine aliquali molestia vel impedimento et sine solucione alicuius dacia, pedagogii vel gabelle, tergouine, vel alia aliqua solucione cum eorum personis, famulis, barchis, valisiis, capsis, pannis et arnesiis, armis et cum equis ac saumis, et cum eorum mercanciis, pecunia et bonis ac aliis rebus rebus quibuscumque accedere, mittere, stare et mercari in qualibet parte regni nostri, et similiter possint libere et secure sine solucione alicuius dacia, pedagogii vel gabelle tergouine vel aliqua alia solucione extrahere vel extrahi facere de qualibet parte nostri regni mercantias, pecunias et res quascumque voluerit. Item promittibus eidem domino duci et dominio Veneciarum, quod precipiemus et cum affectu faciemus, quod omnes nostri rectores, castellani, zupani, iudices et alii officiales regni nostri dabunt auxilium et fauorem necessarium supradictis Venetis, subditis et fidelibus Veneciarum, et quod prouidebitur, quod in qualibet parte regni nostri, ad quam declinabunt predicti Veneti subditi et fideles Veneciarum habebunt domos pro eorum habitatione, soluendo quantum erit conueniens, et quod tractabuntur in qualibet parte regni nostri fauorabiliter et benigne. Item concessimus eidem domino duci et dominio Veneciarum, quod flumen Narenti, et omnia alia flumina ac omnes alie que dulces et salse tocius regni nostri sint aperte Venetis subditis et fidelibus Veneciarum taliter, quod libere et secure de die et de nocte, in tempore pacis et in tempore querre possint cum nauigiis, galeis armatis, barchis et cum omni alio genere nauigiorum cum suis mercanciis, denariis et bonis quibuscumque venire, stare et redire sine solucione alboragii, fundagii, dacia tergouine, vel alicuius alterius solucionis; intelligendo, quod supradicti Veneti, subditi et fideles Veneciarum non possent se impedire de sale nisi ex consensu et voluntate nostra. Item promittimus supradicto domino duci et dominio Veneciarum, quod in casu quo in aliqua parte nostri regni aliquis Venetus siue subditus vel fidelis Venetorum esset derobatus, vel aliquod ex vi reperetur, satisfaciemus et soluemus ei de nostris bonis propriis id, quo ei derobatum et reptum fuisset usque ad integram suam solucionem. Item promittimus, quod de breui faciemus fieri monetam nostram, que occurret per totum regnum nostrum taliter, quod predicti Veneti, subditi et fideles Veneciarum erunt equales omnibus nostris subditis et aliis quibuscumque forensibus, qui venirent in nostro regno. Si vero deliberaremus, quod non fieret nostra moneta, promittimus facere cum effectum, quod moneta dicti domini ducis et dominii Veneciarum occurret per totum regnum nostrum, sicut occurrit ad presens moneta Ragusiensium. Nichilominus omnia et quelibet priuilegia serenissimorum principum condam dominorum Ostoya patris et Twerthko apatruui nostrorum felices recordacionis regum ut puta Bozne et predecessorum nostrorum carissimorum antefato illustrissimo dominio Veneciarum per ipsos reges predecessores nostros sub quacumque forma verborum data et concessa rata et grata habentes eadem quo ad omnes articulos et clausulas, modos, ordinaciones et dispositiones in continentes et specificatas, presencium litterarum nostrarum patricinio innouando perpetuo valituras confirmamus, ratificamus et approbamus, promittentes ea firmiter et inuiolabiliter per nos nostrosque successores perpetuo obseruare et obseruari debere. 6) In quorum fidem et

euidenciam pleniorē presens priuilegium fieri iussimus, et sigillo, quo ad presens utimur, puta ipsius condam domini Twerthko regis apatruī nostri eo quod nostrum sigillum mundum sculptum est, fecimus communiri, quodquidem sigillum quantocius sculpetur, si opportunum fuerit, eciam presentibus appendi faciemus. 7) Datum in castro nostro Jayza quarto die festi pasce, anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.

1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) salutacija, 4) naracija, 5) dispozicija, 6) koroboracija, 7) datacija.

Prijevod

Stjepan Tomaš, milošću Božjom kralj Raške, Bosne i Primorskih krajeva i veće. Svima i svakome, kako sadašnjim tako i budućim, koji će vidjeti ovaj privilegij, pozdrav u Spasitelju sviju. Po onome, što je rečeno i bilo dogovarano preko naših glasnika ili poslanika između nas i preuzvišenog mletačkog dužda, kneza gospodina Franje Foscarija, budući smo se o tome dobro i zrelo savjetovali s velmožama i vlastelom našeg kraljevstva, našom dobrom voljom, dobrohotnom ljubavlju i iskrena srca dajemo ovom našom privilegijalnom ispravom istom preuzvišenom knezu gospodinu Franji, duždu, i presvijetlom gospodstvu mletačkom da svi Mlečani, podanici i vjerni, istog gospodina dužda i gospodstva mletačkog, mogu slobodno i sigurno i bez ikakve smetnje ili zapreke i bez plaćanja ikakva poreza, maltarine (mitnice) ili carine, daća ili nekog drugog plaćanja, sa svojim osobama, obiteljima, lađama, bisagama, škrinjama, tkaninama i alatima, oružjem i s konjima i magarcima i s njihovom trgovačkom robom, novcem i dobrima i bilo kojim drugim stvarima, dolaziti, slati, boraviti i trgovati u bilo kojem dijelu našeg kraljevstva, a isto tako da mogu slobodno i sigurno bez plaćanja ikakva poreza, maltarine (mitnice) ili carine, daće ili bilo kakvog drugog plaćanja iznositi ili dati iznositi iz bilo kojeg dijela našeg kraljevstva trgovačku robu, novac ili stvari koje god budu htjeli. Isto tako obećavamo istom gospodinu duždu i mletačkom gospodstvu da ćemo zapovjediti i djelom izvršiti da svi naši upravitelji, kaštelani, župani, sudci i drugi službenici našeg kraljevstva daju nužnu pomoć i potporu gore rečenim Mlečanima, mletačkim podanicima i vjernima, te da će biti naređeno da u svakom dijelu našeg kraljevstva, u koji će dolaziti rečeni Mlečani, mletački podanici i vjerni, imaju kuće za svoje stanovanje, uz plaćanje kako bude dogovoreno, i da će se postupati prema njima prijateljski i ljubazno u svakom dijelu našeg kraljevstva. Isto tako dajemo gospodinu duždu i mletačkom gospodstvu da rijeka Neretva i sve druge rijeke, te isto tako sve ostale slatke i slane vode cijelog našeg kraljevstva, budu dostupne za Mlečane, mletačke podanike i vjerne, tako da mogu slobodno i sigurno i danju i noću, u doba mira i za vrijeme rata, sa svojim plovilima, naoružanim galijama, barkama i svim drugim vrstama plovila, sa svojim trgovačkim robama, novcem i bilo kakvim dobrima, dolaziti, stajati i vraćati se bez plaćanja brodarine, skladišta za žito, poreza, daća ili bilo kakva plaćanja, samo po sebi razumljivo da gore rečeni Mlečani, mletački podanici i vjerni, ne mogu braniti (uvoz) druge soli bez našeg pristanka i volje. Isto tako obećavamo gore rečenom gospodinu duždu i mletačkom gospodstvu da ćemo u slučaju da u kojem kraju našeg kraljevstva koji Mlečanin ili mletački podanik ili vjerni bude orobljen ili mu što bude silom oteto, nadoknaditi i platiti

mu iz naših vlastitih dobara sve ono što mu bude ukradeno ili oteto i to u potpunosti isplatiti. Također obećavamo da ćemo za kratko vrijeme pustiti da kola naš novac, koji će kolati po cijelom našem kraljevstvu, tako da će rečeni Mlečani, mletački podanici i vjerni, biti izjednačeni sa svim našim podanicima i drugima u bilo kojim dijelovima, koji budu dohodili u naše kraljevstvo. Ako li bismo našli za dobro da naš novac ne kola, obećavamo da ćemo sprovesti u djelo da novac rečenog gospodina dužda i mletačkog gospodstva kola po našem cijelom kraljevstvu, kao što sada kola dubrovački novac. Ništa manje sve i svake privilegije presvijetlih vladara, nekadašnje gospode našeg oca Ostoje i strica Tvrtka, sretne uspomene kraljeva Bosne i naših predragih predaka, date i darovane naprijed rečenom presvijetlom mletačkom gospodstvu od strane istih kraljeva, naših predaka, na svaki način i svaku odredbu, potvrđujemo i odobravamo u svim njihovim stavkama i dijelovima, načinima, odredbama i posebnostima, koje su u njima sadržane i nabrojene, te ih snagom ove isprave ponavljamo i potvrđujemo da imaju trajno vrijediti, odobravamo i suglasni smo da ćemo iste čvrsto i nepovrjedivo i mi i naši nasljednici trajno obdržavati. Za vjerodostojnost i punu potvrdu tome dajemo sačiniti privilegijalnu ispravu i ovjeriti ju s pečatom kojim se sada služimo, to jest istim onim nekadašnjeg gospodina kralja Tvrtka, našeg strica, jer naš pečat još nije napravljen, a bude li prikladno, kad bude gotov i njega ćemo ovjesiti na ovu ispravu. Dano u našem gradu Jajcu četvrtog dana po blagdanu Uskrsa, godine Gospodnje tisuću četiri stotine četrdeset četvrte.¹²

IX.

1450. (13. X.), Vesela Straža. Isprava kralja Tomaša kojom zahvaljuje Mletačkoj Republici što ga je uvrstila među svoje saveznike u sklopljenom miru s aragonskim kraljem (Š. LJUBIĆ, *Listine*, IX, 356, prema *Commemoriali*, XIX, 70, u Archivio di Stato di Venezia).

1450. 13. octobris. *Litera serenissimi domini regis Bosne supra denominatione pacis. 1) Illustrissimo ac potenti viro domino Francisco Foscari duci Venetiarum etc. 2) salutem, sinceram dilectionem. 3) Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne etc. 4) Nuper cum magna animi nostri jocunditate recepimus literas vestra excellentie plenas amoris et erga nos immense caritatis. Non enim possumus non gaudere, quando intelligimus principes mundi, maxime quos una catholica fides claros facit, in unum convenire, et ab illis recedere, qui non solum detrimento sunt bonis his exterioribus, sed anime quoque plurimo periculo. Scimus enim et nimium experimento, quod dolenter referimus, notum est nobis, quod mala strepitus amorum et hostiles incursus pariunt, que eo destabiliora sunt, quo inter fideles seviunt. 5) Pacem igitur inter illustrissimum vestrum dominium et serenissimum regem Aragonum gratissimam habemus, aequae ut firma et stabilis sit, Deum oramus. Nominationem insuper et comprehensionem nostram a vestra excellentia factam, ratam habemus, vobis gratias agentes, quod nostri honoris tantum memor est vestra celsitudo; sed de hoc tantum impresentiarum, ut constet de nostra*

¹² Preveo M. Brković, Zadar, 2010.

acceptione et sincera voluntate in his, que fecistis pro nostro honore. Cum celeritate namque possibili mittemus super hoc pro nostri honestate et negotiis exigentia nostros oratores ad vestrum excellentiam, qui etiam nostras super hanc nostre nominationis ratificationem patentes literas deferent, et qui de nostra effectatione singulari ad illud illustrissimum vestrum dominium informabunt. Quod autem tardius, quam vellemus, de hoc avisamus vestram celsitudinem, fecit tarda receptio literarum vestrarum, que solum nudius tercius ad nos delate sunt, cuius culpa nescimus. 6) In Christo valeat vestra celsitudo. 7) Ex Veselastrazza XIII octobris MCCCCCL.

1) inskripcija, 2) salutacija, 3) intitulacija, 4) naracija, 5) dispozicija, 6) salutacija (druga), 7) datacija.

Prijevod

1450., 13. listopada. Pismo prejasnog gospodina kralja Bosne o sklopljenom miru. Poštovanom i velmožnom mužu gospodinu Franji Foscariju, duždu Venecije itd. pozdrav, dužno poštovanje. Stjepan Tomaš, milošću Božjom kralj Bosne i veće. Nedavno smo primili s velikim zadovoljstvom naše duše pismo vaše visosti koje je puno ljubavi i neizmjernog milosrđa prema nama. Naime, nismo vjerovali niti mogli pojmiti da jedan svjetovni vladar, koji je i sam puno učinio za katoličku vjeru, tolike okupi u jedno i od mnogoga odstupi, a da ne samo njihova izvanjska dobra ne pretrpe štetu već da i njihove duše izbjegnu mnoge pogibije. Znamo, naime, odviše primjera da se to nezahvalnošću uzvrati, odnosno znano nam je da su zle ljubavi grlate i da rađaju zle navade, koje razaraju ono što je među vjernima sklopljeno. Stoga smo sa zahvalnošću primili (sklopljeni) mir između Vašeg poštovanog gospodstva i prejasnog kralja Aragonije, za koji jednako molimo Boga da bude čvrst i trajan. Osim toga, imenovanje i uključivanje nas od strane Vaše visosti, da i mi u tome imamo udio, trajno nas čini zahvalnima prema Vašoj milosti te ne samo da iskazujemo veliku čast Vašoj visosti, nego neka za ove tolike zasade naš primitak bude trajan i s čistom voljom, jer ste nam učinili čast. Naime, najvećom mogućom brzinom šaljemo za ovu našu počašćenost i nalog naše poslanike Vašoj visosti da i usmeno izvijeste slavno Vaše gospodstvo o pojedinačnoj učinkovitosti našeg zadovoljstva. Ako pak ova obavijest zakasni, što ne želimo, izvješćujemo Vašu visost da smo kasno primili Vaše pismo koje su k nama donijeli tek prekjučer, čijom pogreškom ne znamo. Neka Vaša visost u Kristu prebiva. Iz Vesele Straže na 13. listopada 1450.¹³

X.

1450. (24. X.), Jajce. Isprava kralja Tomaša kojom potvrđuje sklopljeni mir između Venecije i aragonskog kralja (Archivio di Stato di Venezia, *Miscellanea Atti Diplomatici*, busta 53 172, no. 1135; Š. LJUBIĆ, *Listine*, IX, 356 – 357, prema *Commemoriali*, XIV, 71; J. ŠAFARIK, "Srbski istorijski spomenici", 150 – 152, također prema *Commemoriali*; J. VALENTINI, *Acta Albaniae*, III, t. XX, 259 – 260).

¹³ Preveo M. Brković, Zadar, 2010.

1) *Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne, Rasie, Maritimeque*, 2) *omnibus, ad quos he nostre patentes litere pervenerint*, 3) *salutem*. 4) *Postquam divinam miserationem tantum sue benignitatis et gratie hoc in tempore concessisse mortalibus cernimus, ut dessidentium inter se amplissimarum illarum duarum potentiarum, illustris scilicet ac potentissimi inclitissimorum Venetorum dominii et serenissimi domini regis Aragonum causas eversas agnoscant, pro grandi odio maximum amorem, pro inimicitia benivolentiam, pro sollicito strepitu quietem togatorum incesum, pro crudeli bello pacem humanam exercere, docet hoc celeste munus nostri conditoris agnoscere, et quantum valet humana fragilitas dignis gratiarum actionibus extollere, nec ocisio decursu pertransire, quod tantis calamitatibus finem ac modum imposuit, et luctum vertit in gaudium. Scimus nos, quos sua clementi providentia deus etiam regali donavit honore, quot sollicitudines bella, quot oppressiones bellorum incursus, quot inhumanitates hostilis gladius, quot lacrimosas voces furiosus aspectus inimici parturiant. Demun omnia promiscua facit certantium fera dissensio; e contra pax singula suis coaptat locis, et cuncta propria lege componit. Hoc igitur celeste donum, quantum possumus amplecti nos convenit, et congaudere his, quos hoc divinum lumen adunavit, et eo amplius, quo etiam nos illi annumerati sumus. Ut enim ad nos plena ac certa notitia delata est, prefatum illustre ac inclitum excellentissimorum Venetorum dominium, cui impresentiarum non minus honorifice quam utiliter presidet illustris ac potens dominus dux Franciscus Foscari, pro sua parte inter suos amicos confederatos nos specialiter ac nominatim comprehendit, et nos voluit presenti pacis beneficio gaudere veluti unum e sui antiquis et caris amicis.* 5) *Hunc igitur honorem carum habemus, hanc nominationem gratiam suscipimus, hanc comprehensionem acceptam fatemur.* 6) *In hoc gratias habentes inclite dominationi prefati illustris dominii. Et per presentes pro nobis ac nostris suscipimus omnia et singula compactata capitula et omnium articulorum contenta dicte pacis, quantum nos concernunt, promittentes et regali fide nos obligantes ad eorum plenam observationem. In quorum omnium presentes nostras patentes literas fecimus nostri regalis sigilli appensione communiri.* 7) *Anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo, die XXIII octobris in opido nostro de Yaice.*

1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) salutacija, 4) naracija, 5) dispozicija, 6) koroboracija, 7) datacija.

Prijevod

1450., 24. listopada. Ratifikacija ugovora o miru s presvijetlim kraljem Aragonije od strane kralja Bosne. Stjepan Tomaš, milošću Božjom kralj Bosne, Raške i Primorja, pozdrav svima do kojih dođe ova naša isprava. Budući spoznajemo da je Božje milosrđe toliku svoju blagost i milosrđe u ovo doba dopustilo smrtnicima, da su međusobno one dvije najveće sile, naime, jasno i veoma moćno preslavno mletačko gospodstvo i presvijetli gospodin aragonski kralj, spoznali svoj zator zbog neprijateljstva te umjesto velike mržnje prihvatili najveću ljubav, umjesto neprijateljstva blagonaklonost, umjesto oskvrnuća pravedan propis spokojne toge, umjesto okrutnog zveckanja oružjem mirne i spokojne pregovore, i koliko se

dostojanstvena djela milosrđa mogu izdići iznad ljudske slabosti, kao i prijeći preko ubojstava da tolikim štetatama postane kraj i da se žalost pretvori u spas. Znamo da je dostojno taj nebeski dar prihvatiti i odati mu počast, zbor toliko ratnih briga, toliko nasrtaja ratnih nasilja, toliko neljudskih neprijateljskih mačeva, toliko tužnih vapaja rođenih mahnitim neprijateljstvom. Napokon, sva zlodjela rađaju stalni nemir i obratno, mir gradi zakon. Taj, dakle, nebeski dar prihvatimo koliko možemo, njemu se nadajmo, da nas nebesko svjetlo obasja i da njime ispunjeni budemo pribrojeni njemu. Jer kao što je do nas stigao pouzdan glas, gore rečeno svjetlo i gospodstvo slavno preuzvišenih Mlečana, kome sad predsjedava ništa manje svijetli i velmožni gospodin dužd Franjo Foscari, kao predstavnik od strane među svojim prijateljima i saveznicima, među koje je i nas osobito i poimenice uvrstio i htio da i mi kao njegovi stari i dragi prijatelji budemo uvršteni u mirovni ugovor. Taj nas mir raduje, njegovo proglašenje radosno prihvaćamo, ta nama je, dakle, počast draga i ovo imenovanje mi dragovoljno prihvaćamo, te ga ovom ispravom za nas i naše primamo sve i svake ugovorene uvjete, i odredbe sviju stavka, koje se nalaze u rečenom miru, ukoliko se nas tiču, obećavajući i našom kraljevskom vjerom obvezujemo se da ćemo ih u potpunosti obdržavati. Za svjedočanstvo svega ovoga izdajemo naše otvoreno pismo koju potvrđujemo našim kraljevskim visećim pečatom. Godine Gospodnje 1450., dana 24. listopada, u našem gradu Jajcu.¹⁴

XI.

1456. (3. VI.), Bosna. Pismo kralja Tomaša kojim preko svojih poslanika, hvarskog biskupa Tome i Nikole Teste, moli pomoć od Mlečana u borbi protiv Turaka (Š. LJUBIĆ, *Listine*, X, 86 – 87, prema *Secreta Consilii Rogatorum*, lib. XX, u Mletačkom arhivu).

1456. 3. iunii. *Supplicato cum petitionibus porrectis illustrissimo domino dominio per dominum Thomam episcopum Pharensem et dominium Nicolaum Testa, oratores serenissimi domini regis Bossine. 1) Serenissime et excellentissime princeps et illustrissimum dominium. 2) Nos Stephanus Thomas, dei gratia rex Bossine etc. 3) per oratores nostros dominum Thomam episcopum Pharensem et dominum Nicolaum Testa significamus serenitati vestre, 4) quod licet pluries miserimus ad dictam serenitatem vestram notificando de rebus occurrentibus, spectantibus tam ad statum vestrum quam nostrum, et hoc causa singularis benivolentie, quam semper erga vos habuimus, et nunc magis in dies habemus, nunquam tamen tanta fuit necessitas, sicut modo ad providendum et resistendum perverse voluntati huius scevissimi tyranni imperatoris Turcorum, qui totaliter intendit extorquere a nobis regnum nostrum. Et quamvis hucusque sue insatiabili voluntati ac suorum predecessorum satisfecerimus plurimis pecuniis cum maximo detrimento nostro nostrorumque subditorum, nunquam tamen gravavimus aliquos christianos principes. 5) Nunc autem non contentus solum pecuniis, petit etiam quatuor castra regni nostri, ut habilibus possit occupare reliquam dominium regni*

¹⁴ Preveo M. Brković, Zadar, 2010.

nostri prefati. Quorum unum castrum, videlicet Bystrychky, distat a Spaletto, Tragurio et Sibenicho per unum dietam, cuius etiam castri confines distant a Jadra per unam dietam. Vestrum autem est considerare, si regnum idem sibi, uti conatur, subiecerit et occupaverit, qui sequetur de partibus Dalmatie et Istrie, que etiam Istria non multum dictat a confinibus regni nostri antedicti. In quo dominatio vestra dubitare non debet, quod aliter res se habeat, quam uti vobis notificamus, cum sumis de hoc veraciter edocti a nostris amicis imperatoris subiectis, quemadmodum etiam de Constantinopolitana civitate fuimus certificati, vobisque satis tempestive notificavimus, sicut etiam evenit de eadem. Quamobrem ad vestram serenitatem tanquam ad singularissimos amicos misimus oratores a vobis consilium et auxilium in hac ardua necessitate postulantes. Cum dicta necessitas inevitabilis nos cogat alterutrum facere, videlicet aut tradere eidem dicta castra, aut guerram ab eo sufferre, quorum utrumque nobis difficillimum erit, precipue, si nobis spem auxilii a vobis et ab aliis christianis oriri non viderimus. Tum enim oportebit nos, dicta ei castra tradere. Cuius rei causa, si prefata necessitas nos compellat ab eo imperatore suscipere guerram, tam necesse nobis erit aliqua rumpere castra et aliqua reservare. Pro conservatione quorum a vostra serenitate et amicitia petimus aliquos balistarios et arma per aliquod tempus habile, cum his indigeamus; significantes vobis, quod si nos istud regnum amiserimus, loca sub dominio vestro constituta in toto et in pace esse non poterunt. Et si, quod deus avertat omnipotens, per ipsius Turcorum imperatoris guerram nos ex nostro regno exire oportebit, rogamus instantissime ac petimus a vostra serenitate acceptationem et securitatem pro transitu aut mansionem, usque ad tempus persone nostre, ac nostrorum in terris et locis vestris. Insuper vestram amicitiam singulariter deprecamur, quatenus dictos nostros oratores, quancitius fieri poterit, expedire velitis, vestram voluntatem eius declarantes, si aliquod nobis auxilium prestare intenditis, ut deliberare possimus, quid cum dicto imperatore agere debeamus, maxime quia in suis ultimis literis petit a nobis staria viginti millia frumenti videlicet decemmillia salmas. Nam scribit, si secus fecerimus, amplius pacem secum non habebimus.

1) inskripcija, 2) intitulacija, 3) promulgacija, 4) naracija, 5) dispozicija.

Prijevod

1456., 3. lipnja. Zamolba presvijetloga gospodina kralja Bosne s podužim zahtjevima presvijetlom gospodinu (duždu) gospodstva (Venecije) preko poslanika gospodina Tome, hvarskog biskupa, i gospodina Nikole Teste. Prejasni i preuzvišeni kneže i poštovano gospodstvo. Mi, Stjepan Tomaš, milošću božjom kralj Bosne itd., preko naših poslanika gospodina Tome, hvarskog biskupa, i gospodina Nikole Teste molimo Vašu prejasnost da dopustite od nas više puta traženu pomoć od Vaše rečene prejasnosti i da nam priskočite u pomoć, smatrajući naše stanje kao da je Vaše i da u tome, Vašom posebnom dobrohotnošću, u što smo se često puta uvjerali, jer smo duže vremena u nevolji u kakvoj do sada nikad prije nismo bili, da nam pomognete da se obranimo i odupremo zloj želji turskog cara, ovdje dobro znanog nasilnika, koji je naumio u potpunosti otetiti od nas naše kraljevstvo. I premda do sada nezasiťnoj želji njegovoj i njegovih prethodnika plaćamo

ogromne novce uz velike gubitke naše i naših podanika, nikad se do sada nismo žalili nikojim kršćanskim vladarima. Sada, dakle, nezadovoljan samo novcem, traži i četiri grada našeg kraljevstva da bi lakše mogao okupirati ostatak vlasti rečenog našeg kraljevstva. Jedan je od tih gradova, naime, Bistrički (Bistrica kod Livna), udaljen od Splita, Trogira i Šibenika dan hoda, isto je tako dan hoda taj grad udaljen i od granice Zadra. Zamislite da se odluči ovo kraljevstvo sebi podvrći i osvojiti ga, što bi snašlo zemlje Dalmacije i Istre, jer ni rečena Istra nije puno udaljena od granica spomenutog našeg kraljevstva. U ovome Vaše gospodstvo ne treba sumnjati da postoji drugo rješenje nego da Vas obavijestimo, jer smo doista o tome obaviješteni od naših prijatelja, carevih (sultanovih) podanika, kao što smo također na isti način bili obaviješteni o Carigradu i Vama to, kad smo bili o tome obaviješteni, na vrijeme javili. Stoga tako šaljemo naše poslanike Vašoj prejasnosti, najpouzdanije prijatelje naše, da od Vas traže savjet i pomoć u ovoj teškoj potrebi. Zbog te smo potrebe neizbježno prinuđeni dvoje učiniti; naime, ili predati te rečene gradove ili s njim zaratiti, a i jedno i drugo nam je teško, osobito ako uvidimo da nam od Vas i od drugih kršćana ne stigne nadana i moljena pomoć. Naime, tada ćemo morati njemu predati rečene gradove. U slučaju da zbog rečene nevolje budemo prisiljeni s tim carem zaratiti, tada ćemo biti prisiljeni neke pojedine gradove razoriti, a neke braniti. Za njihovu obranu molimo od Vaše jasnosti i Vašeg prijateljstva nekoliko strijelaca i oružja za neko određeno vrijeme, jer toga nemamo; obznanjujemo Vam da, ako izgubimo ovo kraljevstvo, ne će ni Vaše gospodstvo ostati cjelovito i biti u miru. A ako, što ne dao Svemogući, zbog rata toga turskoga vladara budemo morali bježati iz našega kraljevstva, molimo Vas da nas primite i osigurate pri prolazu ili boravku i da nas Vaša prejasnost prihvati i osigura za neko vrijeme s našim osobljem i našima u Vašim zemljama i mjestima. Ako nam Vaše prijateljstvo želi dati neku pomoć, odgovorite nam odmah po našim poslanicima, da se znamo ravnati što ćemo raditi s rečenim carem, osobito jer je u posljednjem pismu tražio od nas dvadeset tisuća stara žita, odnosno deset tisuća *salma*. Jer nam piše da sigurno ne ćemo imati sigurnog mira, ako to ne učinimo.¹⁵

XII.

1456. (3. VI.), Bosna. Pismo kralja Tomaša kojim moli Mletačku Republiku da složno obrane sinove pokojnog bana Petra od kneza Celjskog (Š. LJUBIĆ, *Listine*, X, 88 – 89, prema *Secreta Consilii Rogatorum*, lib. XX, u Mletačkom arhivu; *Napretkova povijest*, 534 – 535, prijevod M. Perojevića).

1456. 3. iunii. *Altera supplicatio eorundem oratorum serenissimi domini regis Bossine. 1) Serenissime princeps et excellentissime domine, ac illustrissimum dominium. 2) Nos Stephanus Thomas dei gratia rex Bossine etc. 3) Per oratores nostros dominum Thomam episcopum Pharensem et dominum Nicolaum Testa similiter significamus serenitati et amicitie vestre, 4)*

¹⁵ Preveo M. Brković, Zadar, 2010.

quod quamvis quotidie indesinenter ruinam regni nostri nobis inferri a Turcorum imperatore exceptemus, non tamen negligere intendimus cetera, que concernunt statum vestrum et nostrum. 5) Vobis jam satis clare patet, quoniam comes Cilie totis suis viribus banatum Croacie occupare intendit et expellere pupillos illos Petri bani, qui se vestre serenitati ac nobis strictissime recommiserunt, qui etiam sunt sub vestra et nostra tutela et protectione. Quapropter res indigna et nephanda nobis videtur, ut dictus comes Cilie in dispectum et detrimentum utriusque nostrum dictum bannatum et comitatum Cetine atque Clisie occuparet, qui comes iudicio nostro non minus molestie et graviminis inferre conaretur vestris et nostris subiectis, quam ipse Turcorum imperator, si facultatem tamen haberet, quamvis etiam satis tempestive vobis notificaverimus, quod castrum Ostrovice pervenire debebat ad manus eiusdem comitis Cilie, cui provisio per vos fieri potuit, que tamen facta non fuit. Et si dictum castrum Ostrovice ita esset in confinibus nostris sicut civitas Thinensis, non permissemus ipsum occupari a prefato comite Cilie, sicut dictam Thininium non permisimus ab eo occupari, cum eius exercitum in obsidione dicte Thinini consitutum profugavimus. Et quoniam isti rectores et castellani locorum dictorum pupillorum vel potius orphanorum semper exceptionem et excusationem aliquam advenientes dicto comiti Cilie exhibuerunt, decentes, expectate nos interim, donec rex veniat Budam, et cum venerit dictam Buduam, quicquid nobis preceperit, illud faciemus continuo. Nunc autem cum idem rex prefatam Budam pervenerit, eidem comiti Cilie privilegia prestitit et contulit super dictam Croaciam, ac unum suum nobilem, nomine Simonem Coporouichg (?) modo mittit in prefatam Croaciam cum pleno suo mandato per potestate, et eius Croatie possessionem tradat in manus predicti comitis, credens ipsam posse obtinere pacifice. Et iam hucusque idem Simon venisse debet. Pro qua re nobis videtur, quod nullo quidem pacto in hoc assentiri deberemus; per nos vero nihil in hac re deerit, si vos ex parte vestri idem facere volueritis. Et si vobis id aperte facere non videtur contra eundem comitem Cilie, vestra serenitas faciat bono modo exhiberi favorem et auxilium istis rectoribus, videlicet frumenta et alia necessaria sicut pulveres pixidum et machinarum atque arma. Nos vero, uti prediximus, nostri ex parte faciemus omnia possibilia pro istis orphanis. Et in hoc postremam provisionem, quam vultis, modo efficere vellitis, quia istis rectores ulterius pati nequeunt, cognoscentes suam impotentiam. Nam si firmam apem in vobis et in nobis non habuerint, ipsi dabunt eadem castra in manus sepedicti comitis, cui re valde bonum videtur modo tempestive obviari, ne id sequantur. Insuper alias etiam vobis reduximus ad memoria, quod Thininum est caput Croacie, quam ipse comes Cilie quamprimum occupare intendit. Et si ipsam ulterius retinere non poterunt, ita quod eam pretacto comiti exhibere optebit, tunc pro maiori dampno evitando nobis videtur, quod serenitas vestras inquireret ipsam Thininum recipere in vestras manus. Et si vobis non videtur, ordinemus bono modo, ut ad manus nostras perveniat, quod in residuis castris isti orphani per vos et nos conserventur. Quam si istud sequeretur, dictus comes Cilie requireret Thininum a nobis; residue vero partes dictorum orphanorum manerent in pace. Et si dicta Croacia et Thininum pervenerit ad manus dicti comitis Cilie, certum scitote, quod mox omni mora postposita inquireret modum

dampnificandi et occupandi eandem Dalmatiam, et iam nobis sermonem pro hoc habuit, ut secum concordiam et unitatem fecerimus, ut nos intromittamus in hoc negotio pro vobis et pro ipso. Si vero aliter sepedictus comes Cilie vobiscum loquitur, quam uti vobis nunciamus, tantum sibi credite, quantum iudicio et sapientia vestra discernere protestis. Quod si vestra serenitas constituerit rem hanc agere pro bono, nobis apparet, ut literas vestras dirigeretis Stephano duci, ne impedimentum prestaret ipsis orphanis in favorem sepenominati comitis Cilie, pro eo quod dicti orphani sunt sub vestra et nostra protectione constituti. Notificantes vobis, quod comes sepedictus est coniunctus tam unitate et amicitia quam affinitate Stephano duci prefato, per cuius comitis inductionem, uti alias vobis notificavimus, dictus Stephanus dux obtinuit privilegium a rege Hungarie prefato super donatione Spaleti, et magis pro ista causa inquirunt se appropinquari alteri confinibus. Nam si obtinuerit prefatus comes Cilie dictam Croaciam, ipsorum confini erunt coniunctis, uti cupiunt.

1) inskripcija, 2) intitulacija, 3) promulgacija, 4) naracija, 5) dispozicija.

Prijevod

1456., 3. lipnja. Druga zamolba istih poslanika presvijetlog gospodina bosanskog kralja. Prejasni kneže i preuzvišeni gospodine i presvijetlo gospodstvo. Mi, Stjepan Tomaš, milošću Božjom, kralj Bosne itd. Preko naših poslanika gospodina Tome, hvarskog biskupa, i gospodina Nikole Teste upravo obznanjujemo Vašoj prejasnosti i prijateljstvu da, premda svaki dan i neprestalno naše kraljevstvo propada od strane cara Turaka koji nas želi baciti u okove, ipak nismo zanemarili drugo koje se tiče Vašeg i našeg opstanka. “*Vama je već dosta jasno, da grof Celjski svim silama nastoji zauzeti hrvatsku banovinu i protjerati one sirote bana Petra, koji su se utekli vašoj i našoj zaštiti. S toga nam se čini nedostojnim i nepoštenim, što se grof Celjski otima za baniju hrvatsku i za župu Cetinu i Klis. On to radi iz prezira prema nama i na našu štetu, a mislimo da bi on zadavao vašim i našim podanicima više jada i nevolje nego isti turski car, samo kad bi mogao. Mi smo vam u svoje vrijeme poručivali, da grad Ostrovica mora podleći njegovoj sili i vi ste mogli to spriječiti, ali nijeste ništa učinili. Da je Ostrovica na našoj granici, kao što je Knin, mi ne bismo bili dopustili spomenutom grofu da je uzme, već bismo se bili oprli, kao što smo suzbili njegovu vojsku, kad je došao podsjedati Knin. Upravitelji i kastelani gradova, koji pripadaju sirotama bana Petra, našli su uvijek isprike, da mu (Celjskomu) ne predadu povjerenih im gradova, i oni su govorili: ‘Počekajte još malo vremena, dok kralj dođe u Budim, i čim on dođe, odmah ćemo učiniti, kako nam zapovjedi.’ Međutim sada je kralj stigao u Budim i izdao grofu Celjskomu povelju, kojom mu je darovao hrvatsku banovinu, a osim toga je poslao u Hrvatsku nekoga svoga plemića po imenu Simona Koporovića (Coporoiuch) s punomoćju, da grofa uvede u posjed, misleći da će to ići mirnim putem. Simon je već morao stići. Nama se čini, da na to nikako ne smijemo pristati, a ako vi ne ćete otvoreno raditi protiv grofa Celjskog, to pomozite rečenim kastelanima i opskrbite ih hranom, prahom, puškama i oružjem. Mi ćemo, kako smo već kazali, sve učiniti za one sirote. Ovu posljednju pomoć, ako hoćete, pružite što prije, jer oni upravitelji ne mogu duže izdržati, znajući da su slabi. Ako se u vas i u nas ne budu mogli stalno pouzdati, oni će povjerene im*

gradove predati u ruke spomenutoga grofa. S toga treba na vrijeme predusresti, da se to ne dogodi. Suviše, mi smo vam već drugom prilikom predočili, da je Knin glava Hrvatske i da ga grof Celjski najprije želi uzeti. Ako ga ne uzmognu zadržati, te bi ga morali predati, čini nam se zgodno, da ga vi uzmete u svoje ruke, da se spriječi veće zlo. Ne ćete li vi, onda ćemo udesiti da ga mi dobijemo, pa da onda vi i mi obranimo ostale gradove za spomenute sirote. Kad bi tako bilo, grof bi Celjski od nas tražio Knin, a ostala mjesta rečenih sirota ostala bi u miru. Znajte, ako Hrvatska s Kninom dođe u ruke grofa Celjskoga, onda će bez ikakva otezanja posegnuti za Dalmacijom. Već nam je i govorio, da s njim sklopimo savez, pa da u toj stvari posređujemo između vas i njega. Ako vama rečeni grof inače govori, nego vam mi javljamo, vjerujte mu onako, kako možete prosuditi po vašoj pameti i mudrosti. Ako smatrate za dobro, da u toj stvari treba nešto poduzeti, a vi pišite hercegu Stjepanu, da ne pomaže grofa Celjskoga protiv onih sirota, jer su pod vašim i našim okriljem. Javljamo vam, da je grof Celjski ne samo saveznik i prijatelj hercega Stjepana, nego i rođak njegov. Na nagovor grofa Celjskoga herceg je dobio od ugarskog kralja povelju, kojom mu je darovan grad Split. To je razlog da nastoje što bolje približiti se sa svojim granicama jedan drugomu. Ako grof Celjski dobije Hrvatsku, njihove će se granice združiti onako, kako žele.”¹⁶

XIII.

1457. (24. VII.), Bobovac – Sutjeska. Pismo kralja Tomaša kojim obavješćuje zapadne vladare, među kojima i mletačkog dužda Franju Foscarija, da im je poslao svoga poslanika Nikolu Testu u svezi s nekim vrlo važnim poslovima i pothvatima. Ispravu su objavili: Ivan LUCIUS, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venetia, M.DC.LXXIV, 451; Ljudevit THALLOCHY – L. ECKHART, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig, 1914., 413, prema Luciusu; Ivan LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, II, Split, 1979., 961 – 962 (preveo na hrvatski jezik Jakov Stipišić) i drugi.

1) *Nos Stephanus Thomas dei gratia rex Bosne etc.* 2) *Universis et singulis presentes nostras litteras inspecturis* 3) *notum facimus et manifestum, quomodo egregio ac strenuum militem Nicolaum Jacobi Testa, fidelem ac dilectum nostrum oratorem pro nostris certis factis et negotiis arduissimis ad sanctissimum in Christo patrem et dominum Calistum tertium divina providentia sacrosancte ac universalis Romane ecclesie summum pontificem, dominum nostrum clementissimum, et ad serenissimum ac illustrissimum principem dominum Alfonsium dei gratia inclitum regem Aragonum etc., ac ad serenissimum et excellentissimum principem dominum Franciscum Foscari, eadem dei gratia ducem Venetiarum etc., necnon ad*

¹⁶ Veći dio teksta, u navodnicima, preveo Marko Perojević u: *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, (*Napretkova Povijest*), Sarajevo, 1942., 534 – 535, a regesta i uvodne diplomatske formule (inscripciju, intitlaciju, promulgaciju i naraciju) M. Brković, Zadar, 2010.

illustrissimum et excellentissimum principem dominum Franciscum, similiter dei gratia ducem Mediolani etc. atque ad illustrissimum et gloriosissimum principem dominum eadem dei gratia ducem Borgondie etc., fratres et amicos nostros honorandissimos, ad ceterosque nonnulla principes et communitates Christi fideles mittimus. 4) Quapropter vos omnes presentibus requirentes rogamus instantissime, quatenus tum intuitu eius summi dei, a quo cuncta bona procedunt, cuius rem nunc aucturi sumus, tum ob eam legem divinam, que proximos diligere iubet, 5) eundem Nicolaum fidelem oratorem nostrum redommissum habentes, omnem sibi favorem possibilem, ubi, quum et quotiens opus fuerit, animo benigno efficere velitis, nec aliquem ex vestris subiectis ei aliquam molestiam inferre promittatis. Offerentes nos ad paria et hiis maiora vestra beneplacita. 6) Datum sub castro nostro regali Bobovac in oppido Sutischa, die XXIII. Julii, anno domini MCCCCLVII^o.

1) intitulacija, 2) inskripcija, 3) promulgacija, 4) arenga, 5) dispozicija, 6) datacija.

Prijevod

Mi, Stjepan Tomaš, milošću Božjom kralj Bosne itd. svima i pojedinicima koji će vidjeti ovo pismo dajemo na znanje da smo odličnog i hrabrog viteza Nikolu Jakova Teste, našeg vjernog i dragog, u vezi s nekim našim vrlo važnim pothvatima i poslovima poslali kao izaslanika k svetom u Kristu ocu i gospodinu Kalistu, Božjom providnošću svete i opće Rimske crkve preblagom prvosvećeniku, zatim prejasnom i preslavnom vladaru gospodinu Alfonsu, milošću Božjom slavnom kralju Aragonaca itd., zatim prejasnom i odličnom knezu gospodinu Franji Foscariju, istom Božjom milošću mletačkom duždu, zatim preslavnom i prejasnom knezu Franji, isto tako milošću Božjom vojvodi milanskom, te prejasnom i preslavnom knezu i gospodinu, istom milošću Božjom vojvodi burgundskom, kao našoj prečasnoj braći i prijateljima, a i još nekim vladarima i knezovima, Kristovim vjernicima. Stoga sve vas žarko zaklinjući molimo da, imajući pred očima višnjeg Boga, od kojega proishode sva dobra, a čiju stvar sada pokrećemo, i onaj Božji zakon koji naređuje da ljubimo svoje bližnje, istog Nikolu, našeg vjernog, primite kao od nas preporučenog te da mu, gdje god, kada god i koliko god bude potrebno, svim srcem pružite svu moguću pomoć i ne dozvolite da mu netko od vaših podanika čini bilo kakve smetnje, nudeći vam za to jednake ili još veće protuusluge. Dano pod našom kraljevskom utvrdom Bobovcem u gradu Sutjesci dana 24. srpnja godine Gospodnje 1457.

POVIJESNI SADRŽAJ I OKOLNOSTI NASTANKA BOSANSKIH ISPRAVA VENECIJI

Kronološkim redoslijedom ovdje prenesenih odnosnih isprava upućenih Veneciji, na prvom je mjestu pismo bosanskog bana Tvrtka od 29. ožujka 1366. godine. To je pismo ban Tvrtko naslovio na mletačkog dužda Marka Cornara, mletačko Vijeće i na sve mletačke podanike koje naziva svojim časnim prijateljima. Povod za to pismo bila je duždeva pisana zamolba, preko mletačkog poslanika magistra Anastazija, u

kojoj se traži od bana Tvrtka poštivanje mletačkih trgovačkih povlastica u Bosni, nadoknada štete nastale krivotvorenjem novca i ispravak drugih nepravdi prema Veneciji. U svom obrazloženju ban Tvrtko navodi da su to počinili ljudi koji su njega i njegovu majku Jelenu zbacili s vlasti. Sada, kada je *milošću Božjom* i vlašću ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Velikog, njegova suverena, ponovno vraćen na bansko prijestolje u Bosni, obećava da će sva mletačka prava i pravičnosti biti u potpunosti i cjelovitosti nadoknađena. Veoma se žalosti radi štete nanesene Veneciji, i to od ljudi iz Bosne, koji su krivotvorili novac i nanijeli mnoge druge štete njenim podanicima. Ti su isti bosanski velikaši zbacili Tvrtka s banskog prijestolja skupa s majkom Jelenom i, štoviše, protjerali ih iz Bosne. Nakon tih događanja ban je Tvrtko, skupa s majkom i nekolicinom pristaša, našao utočište u Budimu kod svoga suverena, kralja Ludovika I. U predmetnoj ispravi Tvrtko ne spominje svoga brata Vuka, ali je iz svih tadašnjih zbivanja očito da je Vuk na čelu urote i da je zakratko zasjeo na bosansko bansko prijestolje. U tim je neprilikama po sebe Tvrtko zatražio i dobio pomoć od Ludovika I., koga naziva slavnim gospodarom. Međutim, iako je ponovno zasjeo na bansku stolicu, Tvrtko nije odmah uspio pokoriti sve bosansko-humske velmože niti je zadobio vlast u cijeloj Bosni. Stoga i navodi u predmetnom pismu Mlečanima da ne može tako brzo kazniti i baciti u tamnicu sve one plemiće koji su nanijeli štetu njemu i Veneciji. Obećava da će to učiniti čim se učvrsti na prijestolju, navodeći u *aprekaciji* da je “Božjom milošću i gospodina našega kralja Ludovika ban”, iz čega je vidljiva njegova nesamostalnost i ovisnost o svome suverenu – ugarsko-hrvatskom kralju. Događaji iz toga Tvrtkova pisma kao da su došli neočekivano. Naime, do početka 1366. godine izgledalo je da će Tvrtkova vojska postići više samostalnosti u odnosu na ugarsko-hrvatsku vojsku te da su novoizabrani ban Tvrtko i brat mu Vuk s majkom im Jelenom jedinstveni, a da su samo pojedini velmože protiv njihove vlasti nad Bosnom. Tako, primjerice, Dubrovčani 4. veljače 1366. šalju Tvrtku, bratu mu Vuku i njihovoj majci Jeleni poslanika Pripka Vukolčića kako bi im priopćio da Dubrovačka Općina ima pouzdanje u njihovu vlast u Bosni i da stoga šalje svoje trgovce koji će slobodno trgovati po cijeloj Bosni. Međutim, mnogi su dubrovački trgovci bili opljačkani pa stoga Dubrovnik šalje svoga poslanika velmožama Sanku (Miltenoviću) i Dabišićima da ih pita zbog čega se tako postupa s dubrovačkim trgovcima. Ali kad je stigao dubrovački poslanik u Bosnu, zatekao je ratno stanje. Naime, protiv Tvrtka je bila dignuta pobuna pa je on morao bježati iz Bosne. Pobunjenici su ga svrgli s banskog prijestolja i za bosanskog bana postavili njegova

mlađeg brata. S tim se nije slagala ni mati im Jelena pa je Tvrtko s njom i nekolicinom dvorske gospode morao bježati u Ugarsku tražiti pomoć od svoga suverena. Po svojoj prilici vrhunac je pobune bio sredinom veljače 1366., a krajem ožujka iste godine Tvrtko se slavodobitno vratio u Bosnu i preuzeo njen veći dio pod svoju vlast, kako doznajemo iz ranije prenesene isprave.¹⁷ Zbog čega su bosanske velmože digli bunu i skinuli Tvrtka s banske stolice, ne može se sa sigurnošću doznati iz te isprave, a niti iz drugih izvora. Može se pretpostaviti da je povod tomu bila Tvrtkova majka Jelena koja je bila privržena svojoj rodbini Šubićima i drugim hrvatskim velikašima, čime i suverenosti hrvatsko-ugarskog kralja nad Bosnom. On bi trebao skrbiti o mladom banu, dok je većina bosanskih i humskih velmoža htjela imati što više feudalne samostalnosti, bar koliko su je imali u doba banovanja Tvrtkova strica, bana Stjepana II. Kotromanića. Dokazi za tu pretpostavku su Jelenini boravci sa sinovima na ugarsko-hrvatskom dvoru i česti kontakti s hrvatskim velikašima. Nadalje, Jelena je bila još živi svjedok i sudionik događaja kada je Bosna bila banovina njezinog roda, hrvatskih velikaša Šubića. U svezi navedene pobune protiv Tvrtka, dubrovački historiograf, benediktinac Mavro Orbini kaže da su se pobunili braća Vladislav, Purća i Vuk, te Sanko Mladenović (Miltenović) iz Zagorja, koji su imali posjede u Humu od Primorja do Nevesinja i Konjica, kao i Dabiša, naravni (nezakoniti) sin Ninoslava (brata bana Sjepana i kneza Vladislava, oca Tvrtkova), koji je upravljao gradom i župom Neretva. Oni su proglasili Tvrtkova brata Vuka svojim gospodarom. Međutim, Orbinijevo kazivanje nije pouzdano jer se kao jedino pouzdano zna da se od Tvrtka odmetnuo brat mu Vuk s nekolicinom vlastele. Ipak, zasigurno je Vukova stranka bila veoma jaka kada je ispred nje morao bježati Tvrtko, i to u to doba svome protivniku, kralju Ludoviku I., koji mu je sve oprostio i pomogao mu ponovno se domoći vlasti u Bosanskom Banatu.¹⁸ Stoga su Tvrtkovim povratkom na vlast u Bosni iz nje morali bježati vođe pobunjenika, na čelu s Tvrtkovim bratom Vukom, koji se za neko vrijeme sklonio u Dubrovnik. Do kolovoza 1366. Tvrtko je u Bosni toliko bio učvrstio svoju vlast da je mogao planirati kažnjavanje i oprost svojim protivnicima. Ljeti te godine nalazi se na jugu zemlje, kod sada vjernog Sanka Miltenovića, gdje mu se po svojoj prilici nalazila i majka Jelena. Zatim ga 11. kolovoza iste 1366. vidimo u Rami, gdje izdaje ćirilsku ispravu knezu Vukcu Hrvatiniću, kojom mu dariva župu (županiju) Plivu s gradom Sokolom. Tu su uza nj i brojni

¹⁷ *Napretkova povijest*, 286 – 302.

¹⁸ *Napretkova povijest*, 302.

plemići kao što su: *kaznac* Sanko s braćom, vojvoda Tvrtko od Usore s braćom, Stjepko Vuković i župan Milten Hrvatinić od Lužca, kao i mnogi drugi, ali bez brata mu Vuka. Već se u toj ispravi Tvrtko više ne naziva da je ban “po milosti kralja Ludovika”, nego je “Božjom milošću gospodar mnogim zemljama, Bosni i Usori i Soli i Dolnjem Kraju i Podriniju i hulmski gospodin”,¹⁹ što je pokazatelj da je ojačao u Bosni i da su promijenjeni odnosi s ugarsko-hrvatskim kraljem. Na kraju izlaganja o prenesenom Tvrtkovom pismu Veneciji, skrećemo pozornost da je isprava izdana u mjestu Bosna, kojem bi odgovarao lokalitet kasnijeg Visokog.²⁰

Tvrtkova se vlast, sada dobrano kraljevskog stupnja, i njegova neovisnost u odnosu prema svome suverenu, ugarsko-hrvatskom kralju, jasno zrcali u prenesenoj ispravi (povelji) o mletačkim povlasticama 23. kolovoza 1385. u gradu Kotoru. Naime, smrću ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Velikog 1382. godine bosanskom su kralju Tvrtku I. bile odriježene ruke u pogledu njegovih namjera oko Dubrovnika i Kotora. Već je 1379. uvidio da je Dubrovnik nemoguće osvojiti bez jakog brodovlja, koje pak Tvrtkova Bosna nije posjedovala. Dobro je znao da je Dubrovniku osnova za život bila trgovina i promet. Stoga odluči podići u Boki Kotorskoj grad kojemu dade ime Sveti Stjepan, kasniji Novi (današnji Herceg Novi). U njemu podiže solanu i trg za trgovanje solju, vinom i drugim trgovačkim artiklima važnim za Bosnu. U Novi su dolazili trgovci ne samo iz Bosne i okolnih mjesta nego i iz tadašnje Hrvatske i drugih primorskih krajeva. To je izravno pogodilo budućnost Dubrovnika, koji se požalio najprije samom kralju Tvrtku da je povrijedio ugovore o trgovini solju i vinom. Dubrovčani u tome uspiju trenutačno jer je, ustvari, Tvrtko samo privremeno odgodio svoje nakane. Novi povod za otvaranje trga soli u Novom bilo je dubrovačko odbijanje imenovanja jednog njihovog vlastelina za nadzornika bosanskih utvrda. Na tu Tvrtkovu odluku Dubrovčani počеше preko svojih poslanika moliti ugarsko-hrvatsku kraljicu Mariju i cijeli budimski dvor neka zabrane trgovcima iz Hrvatske i Dalmacije trgovati solju i vinom u Novom. To im i uspije, ali to veoma naljuti kralja Tvrtka koji započe u Veneciji graditi brodovlje, što pak uplaši i Dubrovačku Republiku i ugarsko-hrvatski dvor, koji je ionako u to doba imao puno protivnika i u Hrvatskoj i u Dalmaciji. Ugarsko-hrvatska kraljica opomene Veneciju da je prekršila ugovore i da, gradeći bosansku mornaricu, pomaže ugarske protivnike. Mletačko Vijeće pokuša umiriti kraljicu Mariju i njezinu mati Elizabetu obrazlažući im da je

¹⁹ *Napretkova povijest*, 302 – 303.

²⁰ M. BRKOVIĆ, *Srednjovjekovna Bosna i Hum – identitet i kontinuitet*, Mostar, 2002., 28, bilj. 87.

glavni čovjek Tvrtkove mornarice Mlečanin, ali to slabo umiri kraljice. K tomu je u Hrvatskoj i Dalmaciji sve više jačala Tvrtkova stranka protivna ugarskom dvoru. U Zadru 8. srpnja 1384. bi otkrivena urota Tvrtkovih ljudi protiv ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Urotnici su bili uhvaćeni i strahovito kažnjeni, ali to nije odviše zaplašilo Tvrtkove pristaše u drugim dalmatinskim gradovima. Sve je izgledalo kao da se Tvrtko osvećivao pokojnom kralju Ludoviku I. Velikom nad njegovom mladom kćeri Marijom zbog Ludovikovog oduzimanja Huma Tvrtkovoju vlasti, dok je potonji bio mladi i nesamostalni ban Bosne. Nemajući povoljnog izgleda za rješavanje nemira u Hrvatskoj i Dalmaciji i ne mogavši se oprijeti kralju Tvrtku i njegovoj namjeri prema dalmatinskim gradovima, ugarski se dvor odlučio izravno obratiti kralju Tvrtku I. Kraljice mu pošalju na dvor u Sutjesci poslanika Nikolu Gorjanskog, inače Tvrtkovog kuma. Tvrtko tom prilikom obeća vjernost ugarsko-hrvatskom dvoru, ali zauzvrat zatraži grad Kotor, "vlasništvo njegovih roditelja", koje mu dvor potvrdi ispravom od 28. ožujka 1385.²¹ Na to Venecija 20. srpnja te iste godine pošalje svoga poslanika Jakova Rippu, nekadašnjeg branitelja Kotora od ugarsko-hrvatske vlasti i Denovljana, da od kralja Tvrtka zamoli povlastice za njene trgovce u Kotoru. Tvrtko ispuni te zamolbe i 23. kolovoza 1385. izda mletačkim trgovcima gore donesenu povlasticu i sve one koje su prije imali u Kotoru. Tom prilikom u ispravi kralj Tvrtko I. naglašava da je *Božjom milošću* kralj Raške, Bosne i dijela Primorja, a da je Kotor *zauvijek* dobio po milosti svoje rođakinje, ugarsko-hrvatske kraljice. Tom su privilegijalnom poveljom Mlečani imali svoga konzula u Koru (Kotoru?), koji se brinuo za interese Venecije. Tek kada je dobio Kotor u svoju vlast, kralj Tvrtko odustane od daljnjih namjera podvrgavanja Dubrovnika pod svoju vlast. Njega ionako nije mogao osvojiti bez jake mornarice, tim više što je gradnja njegove navodne mornarice u Veneciji bila samo taktički potez zastrašivanja Dubrovnika, a kako se kasnije može vidjeti, i drugih dalmatinskih gradova, budući da ta mornarica nikad nije ugledala Jadranskog mora. Nadalje, iz sadržaja te prenesene Tvrtkove isprave za Kotor saznajemo da su Venecija i njen dužd svome poslaniku Jakovu Rippi naložili da najprije obrazloži kralju Tvrtku I. kako su mletački trgovci uvijek i po drevnom običaju sa svojom trgovačkom robom u gradu Kotoru bili oslobođeni svake vrste daće i carine. Saslušavši duždeva poslanika, kralj Tvrtko iziđe u susret Veneciji i njenim trgovcima izda ispravu uz obrazloženje njenog sadržaja. Najprije

21 Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, "Spomenici bosanski i crnogorski", *Arhiv za povijest jugoslavensku*, knj. II, Zagreb, 1852., 36.

svetopisamskim izrazima obrazloži kako je grad Kotor došao pod njegovu vlast, napominjući da ga je dobio “za sva vremena” od svoje – kako se tada nazivalo rodbinu – “sestre”, ugarske kraljice, i da je Kotor grad njegovih predšasnika. Ustvari, kraljica je Elizabeta, majka kraljice Marije, bila Tvrtkova stričevića. Grad je Kotor u donesenoj ispravi *civitas* u pravom smislu riječi, što znači da ima i svoga biskupa kao i drugi dalmatinski gradovi s tim nazivom. Odnosnom ispravom kralj Tvrtko jamči mletačkim trgovcima u Kotoru slobodnu trgovinu, siguran dolazak i odlazak bez poreza i carine na robu. Oni mogu slobodno dolaziti u Kotor kad ih je volja, ostati, boraviti i trgovati svojom robom i na kopnu i na moru koliko hoće. Spominje se trgovačka roba općenito, ali i pojedinačno se navodi, primjerice, *svaka vrsta mrsa*. Tu se misli na meso iz Bosne koje je bilo jedna od osnovnih trgovačkih roba Bosne sa susjednim državama i koje je imalo neku vrstu prednosti u odnosu na meso drugih država. Nadalje je u *mr*s spadalo ulje (maslinovo), koje je stizalo iz primorskih krajeva u Bosnu, zatim svinjska mast, salo, loj i slično. Nadalje, ako se dogodi da je koji Tvrtkov podanik dužan mletačkom trgovcu, Tvrtko naređuje da takvog uprava grada Kotora i drugi njegovi ljudi zaduženi za te poslove, uhvate i kazne zatvorom sve dok ne podmiri dugove. Isto tako, ako bi koji duždov podanik ostao dužan kojem Kotoraninu ili kraljevu podaniku, parnicu treba obaviti mletački konzul u Kotoru. Ako slučajno ne bude mletačkog konzula u Kotoru iz bilo kojeg razloga, onda se treba izabrati jedan podanik Venecije i jedan Kotoranin ili koji drugi Tvrtkov podanik pa neka njih dvojica presude prijestupniku. Ako se njih dvojica ne slože u presudi, onda neka u roku od osam dana izaberu još dvojicu pa neka njih četvorica donesu pravednu odluku većinom glasova. Za sve sadržano u ispravi Tvrtko jamči svojim visećim pečatom.

I nasljednici kralja Tvrtka I. imali su dobre odnose s Venecijom. Naime, osim trgovačkih i inih interesa postojali su i politički razlozi jer su i Venecija i Bosna bili zainteresirani za dijelove Hrvatskog Kraljevstva koje se i u to doba sve više osipalo pod vlašću slabih ugarsko-hrvatskih vladara. Tako u svom pismu od 2. veljače 1394. bosanski kralj Dabiša izvješćuje mletačkog dužda Antonija Veniera i njegovu općinu, nazivajući ga *bratom*, o nekom prijašnjem pismu u kojem povjerava svome *protovestijaru* Jurju da umjesto njega može raspolagati bosanskim brodovljem u Veneciji. Vjerojatno je riječ o lađama njegovog prethodnika kralja Tvrtka I. koje su se, tobože, trebale graditi u Veneciji. Iz prethodnih događanja znamo da su te navodne bosanske lađe u Veneciji uvelike zastrašile dubrovačku vlast. Još je

zamršenije stanje zbog činjenice da je glasnik navedenog Dabišina protovestijara Juraja u Veneciji bio Dubrovčanin, svećenik Marin Kaboga, koji je sebi odredio zamjenika u osobi kapelana Mihovila Dominikova, također Dubrovčanina, kako to nalazimo u prenesenoj Dabišinoj ispravi. Taj se kapelan Mihovil spominje i u drugim izvorima Dabišine diplomatske službe. Uz doneseno pismo kapelan je Mihovil imao i poseban usmeni naputak o zadatku koji treba obaviti kod dužda Antonija Veniera. U pismu se ne navodi taj tajni zadatak pa se stoga može nagađati o čemu se radilo ili ga pak rekonstruirati prema kasnijim događajima i odnosima Bosne i Venecije. Vjerojatno se radilo o sredstvima koja je Bosna uložila u navodnu gradnju brodovlja u Veneciji i o rješavanju spora vezanog uz tadašnja međudržavna pitanja o tom poslu. U tome kralj Dabiša preporučuje svoga novog poslanika Mihovila, moleći dužda da bude prema njemu susretljiv te kad mu taj izloži usmenu poruku, neka mu pomogne u “tim stvarima”. Zauzvrat kralj Dabiša obećava duždu da će mu tu uslugu upisati u posebnu ljubav i među posebna djela dobročinstva i da će drage volje uzvratiti njemu i njegovim podanicima. Na kraju pisma kralj Dabiša izjavljuje duždu da ima veliko povjerenje u svog poslanika Mihovila te da je sve što on kaže ujedno kraljevo mišljenje.

Kralj je Ostoja također imao dobre odnose s Venecijom. On svojom poveljom od 22. travnja 1404., uz suglasnost svojih velmoža Pavla Radinovića, vojvode Vojmira Jurjevića, vojvode Pavla Klešića, vojvode Radića Sankovića, kneza Radoja Radosalića i dvorskih službenika, preko mletačkog poslanika Marka Dandola daruje mletačkim trgovcima i drugim mletačkim podanicima trgovačke povlastice u Bosanskom Kraljevstvu. Povelja je naslovljena na mletačkog dužda Mihovila Stena i općenito Mletačku Republiku, kojoj kralj Ostoja dragovoljno, iz ljubavi i čista srca obećava da svi mletački podanici mogu slobodno i sigurno, po cijelom Bosanskom Kraljevstvu, bez zapreke, smetnje i bez ikakva plaćanja, davanja, maltarine (mitnice) i carine, osobno ili s obiteljima, barkama, bisagama, oružjem, s konjima, novcem i svim drugim dobrima, slobodno dolaziti, odlaziti, boraviti i trgovati. Kralj Ostoja izjavljuje da će sve obećano poštovati svi njegovi upravitelji, kaštelani, župani, sudci i drugi službenici Bosanskoga Kraljevstva. Prema donesenoj povelji mletački podanici u Bosni mogu graditi i unajmljivati kuće za svoj boravak i svoje potrebe. Mogu svojim lađama, naoružanim galijama, barkama i drugim plovilima slobodno i sigurno ploviti rijekom Neretvom i svim drugim rijekama i vodama, kako slatkim tako i slanim, i to u miru i u ratu, sa svom svojom trgovačkom robom i ljudima. Mogu dolaziti, odlaziti,

stajati koliko god hoće uz plaćanje pristojbi koje plaćaju strani brodovi u lukama prema broju jarbola, te uz plaćanje skladištenja robe i drugih uobičajenih taksi. Kralj Ostoja jedino ne dopušta mletačkim trgovcima i mletačkim podanicima da brane uvoz druge soli u Bosnu (misli se na dubrovačku sol) bez njegova odobrenja. Ako se dogodi da koji mletački trgovac ili mletački podanik bude opljačkan u bilo kojem kraju Bosne, kralj Ostoja jamči pravednu nadoknadu, u potpunosti iz svojih kraljevskih dobara. Na kraju obećava mletačkom duždu i cijeloj Veneciji da će uskoro uvesti kolanje svoga novca po cijelom Bosanskom Kraljevstvu, koji će biti adekvatan mletačkom. Ako to bude neizvedivo, onda će dopustiti mletačku valutu po cijelom svom kraljevstvu, kao što je to dopustio za dubrovački novac. U doba izdavanja ove povelje Mlečanima, politička situacija nije bila naklonjena Ostoji jer je bilo nekoliko bosanskih velmoža koji mu nisu bili skloni i koji će ga mjesec dana nakon izdavanja predmetne povelje zbaciti s prijestolja. Stoga je i mogao obećati Veneciji tolike povlastice da bi, eventualno, sačuvao prijestolje. Na te će se povlastice Venecija pozivati kod svih budućih njegovih nasljednika pri traženju povlastica za svoje trgovce i podanike.

Nakon Ostojine prve detronizacije, nasljednik je na prijestolju u Bosni kralj Tvrtko II. On ispravom izdanom u Visokom 21. prosinca 1422. dopušta Mlečanima trgovati po svoj zemlji, jamčeći im sigurnost osoba i stvari. Naracija te isprave donosi nam podatke o krunjenju Tvrtka II., kazujući da je Ivan Zorzi, poslanik mletačkoga dužda Tome Moceniga, po nalogu rečenog dužda i mletačke općine došao da se u “našoj nazočnosti veseli našem svetom krunjenju i veselju naše države te pregovarati i utanačiti mnoge druge stvari s nama, kako mu je bilo naloženo od rečenog gospodina dužda i mletačke općine. Stoga je, između ostaloga, s najvišom naredbom, efikasnošću i službenošću pitao da se udostojimo potvrditi privilegij koji je ranije dobio poslanik gospodina dužda i mletačke općine od prejasnog i uzvišenog, dobre uspomene, kralja Ostoje, našeg predšasnika. Privilegij smo ispitali i pregledali i s našim se savjetnicima o tome posavjetovali, želeći u tim stvarima učiniti i dati ono što se nama čini pravednim i časnim, to jest ljubav i odanost i dobro prijateljstvo koje su držali dobre uspomene prejasni i uzvišeni naš otac i prethodnik kralj Tvrtko (I.) s gore rečenim gospodinom duždem i mletačkom općinom.” Nakon toga slijedi dispozicija u kojoj Tvrtko II. potvrđuje duždu i Veneciji sve ono što traže i što su im njegovi prethodnici ispravom dali. I on preko mletačkog poslanika Ivana Zorzija svojom ispravom odobrava da svi Venecijanci i njihovi podanici mogu slobodno i sigurno, bez ikakvog

straha i smetnji, s osobama, slugama, konjima, robom, gotovinom, škrinjama, bisagama, odjećom, oružjem, novcem i drugim dobrima i stvarima, bilo kopnom, morem ili rijekama, hoditi po Bosanskom Kraljevstvu i krajevima pod bosanskom krunom. Mogu doći, boraviti, vraćati se, trgovati “u našem kraljevstvu i bilo kojem dijelu Bosne i Huma, i to brodovima, oružanim galijama i bilo kojom drugom vrstom brodovlja, skupno i pojedinačno, kako im drago. Isti pak venecijanski podanici i vjerni gospodina dužda i venecijanske općine te njihovi pojedinci mogu s rečenim trgovačkim dobrima i drugim dobrima u bilo kojem dijelu Bosanskog Kraljevstva po svojoj volji slobodno raspolagati, a da ih nitko na bilo koji način, ni po nama ni po bilo kojem drugom u našem kraljevstvu ne smije uznemiravati i da i ih pusti slobodno raspolagati sa svojim dobrima i trgovačkom robom. Venecijanski podanici i vjerni gospodina dužda i Veneciji mogu u Bosanskom Kraljevstvu slobodno i sigurno, bez ikakvih zapreka, trgovati i činiti trgovinu zlatom, srebrom, novcem i drugom vrsti dobara kojima žele i kako im godi. Ipak trebaju plaćati mitnicu, carinu, koja se sada plaća za robu koja stiže kopnom i morem ili izlazi iz Bosne.” Nadalje, kralj Tvrtko II. obećava da će narediti svim svojim knezovima, upraviteljima, kaštelanima, županima, sudcima i svim podanicima da budu nakloni prema mletačkim podanicima kada budu dolazili u njegovo kraljevstvo, boravili u njemu i odlazili iz njega s vlastitom trgovačkom robom i dobrima, te da po pravednoj cijeni dobivaju kuće za smještaj. U slučaju da mletački podanici žele kupiti u Bosanskom Kraljevstvu kuću ili više kuća, ili podizati podizati kamene ili drvene kuće, kralj je sklon i suglasan da ih mogu graditi ili kupovati. Koje su kuće pak kupili ili će ih kupiti, sagrađene ili će ih sagrađiti, to mogu slobodno i bez zapreke, a mogu ih posjedovati i njihovi nasljednici i potomci. Isto tako kralj Tvrtko II. obećava duždovu poslaniku Ivanu Zorziju i, općenito, Veneciji da će stvarno narediti svim svojim velmožama, knezovima, upraviteljima, kaštelanima, županima, sudcima i svim drugim službenicima koji su podloženi njegovoj *svetoj* kruni, da će mletački podanici koji budu dolazili, boravili i putovali sa svom svojom robom i dobrima u njegovo kraljevstvo, biti primani tako da mogu sigurno doputovati, boraviti i otići, te da mogu biti spokojni sa svom robom i dobrima. U slučaju da se njima ili kome od njih ili njihovim stvarima što dogodi, ili stvari budu opljačkane u njegovom kraljevstvu ili bilo kojem dijelu istoga, ili u krajevima njegovih velmoža koji su podložni njemu i njegovoj kruni, obećava da će, ukoliko mu bude moguće te kako mu bude shodno i po nakani, dobro i neophodno i po potrebi i zadovoljštini, pokrenuti sudski proces za povrat pokradene robe

mletačkih podanika. Također obećava i suglasan je da mletački podanici koji će dolaziti i boraviti u njegovu kraljevstvu, mogu koristiti mletački novac, isto kao što to čine Dubrovčani svojim novcem, ali i drugi koji dolaze u njegovo kraljevstvo i također troše novac koji je u optjecaju njihovih država. Sve obećano potvrđuje i jamči svojim pismom koje pečati svojim velikim visećim pečatom.

Za razliku od prethodne, sljedeća sačuvana i ovdje prenesena isprava bosanskog kralja Tvrtka II. Veneciji je političkog karaktera. To je govor od 6. veljače 1423. o sklapanju i snaženju zajedništva protiv kneza Ivana Cetinskog. Ona se ipak nadovezuje na prethodnu, jer u naraciji kralj Tvrtko II. kazuje da je Zanu Zorziju, poklisaru mletačkoga dužda Tome Moceniga, koji je nazočio njegovom krunjenju, preko svoga otvorenog pisma izdanog 21. prosinca 1422. pod gradom Visokim, pokazao ljubav, poštovanje i dobro prijateljstvo koje je imao s duždom i Venecijom, koja pak gaji dobro sjećanje na kralja Tvrtka I., njegova oca i prethodnika. Sada je taj isti mletački poslanik došao Tvrtku II. i u ime Venecije i njenog dužda izložio mu da bi se međusobno prijateljstvo moglo nastaviti i u zajedničkom neprijateljstvu protiv kneza Ivana Nelipića. Tih je godina cetinski knez doista bio Veneciji velika prepreka u njenim kalkulacijama oko dalmatinskih gradova i njihova zaleđa, pa je ona u svojim političkim namjerama koristila bosanskog kralja protiv Nelipića, i to upravo u doba kada su ga Turci sve više pritiskali i kada su mu Nelipići uvelike mogli pomoći. U predmetnoj ispravi Tvrtko II. kazuje da mu je mletački poslanik izložio da je knez Ivan od Cetine onaj koji je sukob između njega i Venecije doveo do ludila i izložio tobožnjem nezadovoljstvu i pljački podanike i vjerne s obiju strana, tako da se nitko ne usudi doći u Bosnu niti iz nje izaći u zemlje i mjesta pod mletačkom vlašću. I budući je knez Ivan Nelipić zahladio i uništio ljubav, poštovanje i prijateljstvo, koje je, tobože, bilo između njega i Venecije, mletački je poslanik u ime dužda zamolio Tvrtka II. neka se udostoji sklopiti ugovor o zajedničkom napadu na kneza Cetine, kako bi se podanici i vjerni obiju strana zajedno mogli vratiti u vlastite zemlje i mjesta sa svojom trgovačkom robom i dobrima, i kako bi se prijateljstvo s duždom i Venecijom nastavilo, a koje je već postojalo u doba vladavine njegova oca i prethodnika, kralja Tvrtka I. Također, da to djelo bude uzdržavano i sačuvano te u budućnosti napreduje, kao i da svojom kraljevskom moći i vojskom krene protiv kneza Ivana od Cetine i njegovih posjeda ili pak pošalje svoju vojsku na čelu s nekim drugim, kojoj će se s druge strane onda pridružiti vojska duždskih podanika iz zemalja i mjesta u Dalmaciji. Porazom kneza Ivana od Cetine i osvajanjem njegovih

gradova i mjesta, Venecija nudi Tvrtku II. sve njegove posjede, osim grada Klisa s njegovim granicama i posjedima, grada Omiša i Planine Poljičana (Mosora) s njenim granicama i posjedima te sve ostale zemlje koje je bio osvojio knez Ivan od Omišana i Poljičana ili od bilo koga drugoga tko je bio pod splitskom jurisdikcijom, kao i druga mjesta pod Mletačkom Republikom. Svi ostali gradovi, zemlje i mjesta, koja budu oteta od rečenog kneza Ivana od Cetine, neka pripadnu bosanskom kralju Tvrtku II., to jest Omiš, Čačvina, Sinj, Travnik i Planina Poljica i svi ostali njegovi gradovi i mjesta koja budu osvojena od ljudi obiju strana. Krajnji rok slanja bosanske vojske trebao je biti do Uskrsa sljedeće, 1424. godine. Taj je ugovor u Sutjesci mletački poslanik za Bosnu, Ivan Zorzi, uz pristanak kralja Tvrtka II., istoga dana proglasio važećim. Međutim, Tvrtko II. je bio pritisnut Turcima i unutarnjim trzavicama pa je ugovor samo djelomično ostvaren.

Nasljednik bosanskog kralja Tvrtka II., Stjepan Tomaš, nastavlja dobre odnose s Venecijom i njenim podanicima izdaje isprave. Kronološkim redoslijedom, prva je sačuvana isprava njenim trgovcima od 15. travnja 1444. godine. Ta je povelja nastala nakon mnogobrojnih pregovora između Tomaševih poslanika s jedne, i mletačkih s druge strane, te dogovorom između samog kralja Stjepana Tomaša i mletačkog dužda Franje Foscarija. Ona donosi mnoštvo podataka o trgovini između Bosne i Venecije. U njoj kralj Tomaš iznosi kako se dogovorio sa svojim velmožama i vlastelinima da mletački podanici mogu slobodno i sigurno, bez ikakve prepreke i smetnje, dolaziti, boraviti, stati i trgovati u svim područjima Bosanskoga Kraljevstva. Svi mletački trgovci i svaki mletački podanik dolaskom u Bosnu oslobađa se svih davanja i nameta. Oslobađaju se granične carine, poreza na trgovinu, svih novčanih davanja, mogu slobodno boraviti sa svojim obiteljima i drugim osobama te držati svoje lađe u bosanskim vodama, sa sobom mogu nositi bilo kakve potrepštine, bisage, tkanine, čak i oružje, mogu se kretati s konjima, bilo tovarnim, bilo jahaćim, s trgovačkom robom, novcem i svim drugim dobrima i stvarima – uvijek slobodno i bez ikakvih zapreka. Pod istom garancijom mletački trgovci mogu uvoziti svoju robu u Bosnu ili pak izvoziti bosansku robu u mletačke krajeve i drugdje. Isto se to odnosi na novac i druge stvari. Nadalje, kralj Tomaš tom poveljom obećava mletačkom duždu i njegovim podanicima da će zapovjediti i u djelo provesti da svi bosanski upravitelji, zapovjednici tvrđava, župani, sudci i drugi službenici Bosanskog Kraljevstva pruže pomoć i potporu mletačkim podanicima. Naređuje da u svakom dijelu Kraljevstva u koji dođu duždevi podanici, budu sigurni u kućama u kojima prebivaju,

a za koje će plaćati minimalno, te da se prema tim podanicima u cijelom Bosanskom Kraljevstvu postupa s poštovanjem. Kralj Tomaš također obećava da će rijeka Neretva i sve druge rijeke Kraljevstva, kao i druge bosanske vode, kako slatke tako i slane, biti otvorene za Mlečane i njihove podanike tako da oni mogu slobodno i sigurno, i danju i noću, u vrijeme rata i u vrijeme mira, svojim brodovima i galijama ploviti i dovoziti trgovačku robu, slobodno i sigurno raditi s novcem i bilo kojim drugim dobrima bez plaćanja brodarine, veza ili nekih drugih carina i nameta. Ali u povelji se izričito navodi da se Mlečani u Bosni ne smiju baviti trgovinom soli ili bilo kojim poslovima oko soli, osim ako bi to kralj posebno dopustio ili pristao na to. To je i razumljivo, jer je tu povlasticu kralj Tomaš dao Dubrovačkoj Republici, kao što su to, uostalom, činili i njegovi prethodnici. Nadalje, kralj Tomaš tom poveljom garantira Mlečanima da će, ako se slučajno dogodi da koji Mlečanin ili mletački podanik bude u Bosni opljačkan i zarobljen, što se ondje inače događalo trgovcima, platiti i nadoknaditi svu štetu iz svojih kraljevskih dobara. U povelji se također donosi podatak o novcu koji se upotrebljavao u Bosni u Tomaševo vrijeme. Naime, u optjecaju je bio dubrovački novac, ali kralj Tomaš najavljuje da će za kratko vrijeme uvesti u optjecaj svoj vlastiti novac i da će on jednako vrijediti kako za bosanske podanike i trgovce, tako i za mletačke trgovce i podanike. Ujedno dodaje da ne će, ako nađe za korisno, puštati u optjecaj vlastiti novac i da će u cijelom Bosanskom Kraljevstvu uvesti mletački novac. Zasigurno je to bilo na veliku štetu Dubrovačke Republike. U istoj toj povelji kralj Tomaš spominje svoga oca, kralja Ostoju, i svoga strica, kralja Tvrtka (II.), potvrđujući ujedno sve njihove povelje i pisma izdana Mlečanima. Povelju pečati pečatom svoga prethodnika, kralja Tvrtka II., jer njegov još nije napravljen. Povelja je izdana u Jajcu koje je još prije kraja druge vladavine kralja Ostoje Bosnom sve više postajalo centar Bosanskog Kraljevstva, a pogotovo u Tomaševo vrijeme i u vrijeme njegovog nasljednika. Donesena isprava svoju pravnu osnovu nalazi u povelji kralja Ostoje iz godine 1404.²² i u ispravi kralja Tvrtka II. Izdanoj 1422. godine.²³ Obje se te isprave odnose na mletačke trgovce i mletačke podanike kao i donesena Tomaševa iz 1444. godine. U svima njima su potpuno isti uvjeti trgovanja mletačkih podanika u Bosanskom Kraljevstvu.

Nakon povelje o trgovačkim povlasticama mletačkim trgovcima u Bosni, sve se ostale isprave kralja Tomaša Veneciji odnose na politički sadržaj – primjerice,

²² Š. LJUBIĆ, *Listine*, IV, 39 – 41.

²³ Š. LJUBIĆ, *Listine*, VIII, 202 – 205.

njegovo pismo, izdano 13. listopada 1450. u Veseloj Straži (današnjem Bugojnu), kojim zahvaljuje mletačkom duždu Franji Foscariju što ga je kao svoga saveznika uvrstio u mir s aragonskim kraljem. Naime, bosanski se kraljevi nisu nikada potpuno odrekli svojih prava na Hrvatsku, pa tako ni kralj Stjepan Tomaš Ostojić koji se, kako se može vidjeti u njegovim ispravama, između ostalog naziva i kraljem Dalmacije i Hrvatske. On je, naime, bio u tijeku događanja 1446. godine, kada je hrvatski ban Petar Talovac pregovarao s Venecijom u svezi predaje nekih gradova Hrvatske Banovine u mletačke ruke. Tomaš se usprotivio tomu smatrajući da pravno ta mjesta pripadaju bosanskoj kruni. Stvari su se još više zakomplicirale kada je gubernator Ivan Hunjadi zatražio Hrvatsku Banovinu za svoga sestrića Ivana Sekelja, a nakon Sekeljeve pogibije i pogibije Franka Talovca u Drugoj kosovskoj bitci protiv Turaka na Kosovu polju 1448. godine, Hunjadi je tražio od bana Petra Talovca pola Banovine. Plašeći se ugarskog susjedstva, kralj je Tomaš to pokušao spriječiti pa je banu Petru Talovcu nudio zamjenu za jedan svoj grad koji bi mu bio korisniji nego cijela Banovina Hrvatska. Tom je prilikom Tomaš tražio pomoć Venecije, koja pak nije željela sukobe s gubernatorom Hunjadijem, ali je tajno snovala kako bi dobila grad Klis pod svoju vlast. Tomaš se nadao da će s pomoću Venecije zavladati Hrvatskom, naravno, uz veće ustupke Veneciji, koja ga je i potpomagala jer je znala da joj je on manje opasan negoli predstavnici ugarsko-hrvatske vlasti. To je i bio razlog da je Venecija uvrstila Tomaša u predmetni mir donesene isprave.²⁴

Povelja kralja Tomaša Veneciji od 24. listopada 1450. godine je jedna iz serije isprava bosanskih kraljeva koja govori o međudržavnim odnosima, a ima oblik ugovora. Njezin je original sačuvan do danas i nalazi se u *Archivio di Stato* u Veneciji, ali je veoma oštećena. Njome kralj Tomaš priznaje međudržavni ugovor između Aragonske Kraljevine, na čelu s kraljem Alfonsom V., i Venecije, na čelu s duždom Franjom Foscarijem. Naime, Mlečani su sklopili ugovor o miru s aragonskim kraljem u koji je bio uključen i bosanski kralj Stjepan Tomaš na strani Venecije. Na to je kralj Tomaš izdao u gradu Jajcu povelju kojom se obvezuje štititi i poštovati sve točke sklopljenog ugovora između Mlečana i aragonskog kralja. Tijekom cijeloga svoga kraljevanja kralj je Tomaš bio u dobrim odnosima s mletačkim duždovima, osobito s Franjom Foscarijem. O tome nam pokraj ove povelje svjedoče i drugi mnogobrojni dokumenti. Takvi dobri odnosi mnogo su doprinijeli unaprjeđivanju trgovine između

²⁴ Napretkova povijest, 519 – 520.

Bosne i Venecije. S druge strane, Bosna se, bez obzira na dobre odnose, često puta nalazila u podređenom položaju zbog mletačke političke superiornosti. To se osobito pokazalo prije pada Bosne pod Turke, kad joj je Venecija mogla pomoći, ali to nije učinila zbog svojih vlastitih interesa. *Oppidum Jajce*, kako ga navodi isprava u kojem je datirana, u XV. stoljeću je kraljevska prijestolnica. Sagradio ga je vojvoda Hrvoje krajem XIV. i početkom XV. stoljeća. U njemu je najprije stolovao vojvoda Hrvoje, kasniji herceg, a poslije njegove smrti bosanski kraljevi. Jajce je imalo burnu povijest sve do zadnjeg pada pod Turke.

Koliko je Tomaš postao ovisan o Veneciji, naravno svojom krivnjom, pokazuju i njegova sljedeća dva pisma koja joj je uputio 3. lipnja 1456. godine. Tih je godina, naime, Tomaš slao svoja pisma i poslanike svim kršćanskim vladarima, jer je doista od svih tih vladara bio najsvjesniji turske opasnosti. Svojim prvim pismom Veneciji iz 1456. godine Tomaš grozničavo moli dužda i cijelu Mletačku Republiku za pomoć u obrani od Turaka. Pismo je sastavljeno u obliku zamolbe. Naime, uoči same Beogradske bitke 1456. između kršćanske vojske, na čelu s Ivanom Hunjadijem, Ivanom Kapistranom i papinskim legatom kardinalom Ivanom Carvajem, i Turaka, koji su na čelu sa sultanom napali ugarski grad Beograd, kralj Tomaš šalje u Veneciju svoje poslanike, hvarskog biskupa Tomu i Trogiranina Nikolu Testu s predmetnim pismom kako bi priopćili mletačkoj vlasti jedno stanje bosanskog kralja i cijele Bosne zbog opasnosti od Turaka. Poslanici su u pismu mletačkoj vladi iznijeli da nikad nije bilo toliko nevolje niti stvarne potrebe suprotstaviti se Turcima koji hoće Tomašu oteti kraljevstvo. Do sada je kralj Tomaš ublažavao tursku nezasitnost davanjem velikih svota novaca, ali bezobzirni sultan više nije ni s tim bio zadovoljan pa povrh svega traži četiri grada Bosanskog Kraljevstva da bi lakše osvojio to kraljevstvo i prodirao u Hrvatsku. Jedan od ta četiri tražena grada je grad Bistrik (Bistrica) na sjeveru, povrh današnjeg Livna, koji je udaljen dan hoda od Splita, Trogira, Šibenika i zadarskih granica. Vjerojatno se misli na prostor iza Ostrovice i Skradina pa prema Kninu. U ispravi se ne navode ostala tri grada, ali se može pretpostaviti da su to bili Lašva, današnji stari Travnik, Jajce i Knin, koji je tada, iako nominalno pod hrvatskim banom, pod skrbništvom bosanskog kralja, jer se kasnije pokazalo da je smjer turskih osvajanja prema Klisu i Zadru tekao tim pravcima. Tomaš u pismu, kao i usmeno preko poslanika, poručuje duždu i Veneciji neka promisle kolika će nastati opasnost za Dalmaciju i Istru ako on preda ta četiri grada i ako Bosna poklekne pred Turčinom. Bit će isto kao kad je pao Konstantinopol, čije je posljedice

pada predvidio Tomaš i koji je, prije nego će pasti, javio duždu da će se to dogoditi. Nadalje, u pismu Tomaš kazuje kako je iz izvornih podataka, od svojih pouzdanih prijatelja doznao za sultanove namjere. Ti su prijatelji ujedno sultanovi podanici, koji su pak točno znali što se zbiva na Porti, kao što su to znali i u svezi napada na Carigrad, o čemu je Tomaš pravovremeno izvijestio Veneciju. Tomaš traži savjet i pomoć od Venecije jer je prisiljen ili predati tražene gradove, ili se upustiti u rat s Turcima, a i jedno i drugo ga vodi u propast, osobito ako ne dobije pomoć Venecije i ostalih kršćanskih zemalja jer je turska sila daleko jača od bosanske. U protivnom mora predati gradove, a ako se bude morao zaratiti s Turcima, morat će silom prilika neke gradove razoriti, a neke braniti, te stoga za njihovu obranu moli Veneciju nekoliko strijelaca i dosta oružja, jer ga u tim gradovima nema dovoljno. Opetovano naglašava da ako izgubi te gradove, za koje veli da su ključni i da ih treba dobro čuvati, onda ni venecijanski posjedi i gradovi u Dalmaciji ne će ostati u miru. Bude li Tomaš zbog rata morao bježati iz svoga kraljevstva, u pismu i usmeno preko poslanika moli dužda i cijelu mletačku vlast da ga nakratko prime ili propuste da prođe preko njihova teritorija s obitelji i užom rodbinom i najbližim plemićima. Nadalje, moli dužda i njegovu vlast da ako mu misle pružiti pomoć, neka odmah odgovore preko njegovih nazočnih poslanika kako bi se znao ravnati, tim više jer mu sultan u posljednjem pismu traži dvadeset tisuća stara žita, što iznosi deset tisuća *salma*, prijeteci da ako to ne preda, od njega više ne će imati mira. Na ovo očajničko pismo mletačka je vlast odgovorila Tomašu 14. lipnja iste godine bez nekih znakova uznemirenja te je očito da je s Turcima pravila “krčmu” njemu iza leđa. Venecija odgovara da joj je tobože žao što je Bosansko Kraljevstvo došlo u takvo teško i jedno stanje te da u slučaju potrebe kralj može unovačiti do stotinu strijelaca na njezinom području, a ako bude morao bježati iz Bosne, da može on i oni koji s njime dođu sa svojim blagom doći u njene zemlje i mjesta.²⁵

Drugo je doneseno pismo kralja Tomaša Veneciji istog datuma kao i prethodno, kako se to doznaje iz njihovih prijepisa. Donijeli su ga u Mletke također Tomaševi poslanici, hvarski biskup Toma i Trogiranin Nikola Testa, kao i prethodno. Prijepis ga donosi kao “drugu molbu kralja Tomaša” iz iste godine, što znači da su ga Tomaševi poslanici predali mletačkoj vladi i da je ona o njemu raspravljala poslije onoga u kojem bosanski kralj traži pomoć protiv Turaka. U potonjem, preko poslanika kralj Tomaš izlaže svoje molbe Mletačkoj Republici da složno obrane

²⁵ Š. LJUBIĆ, *Listine*, X, 89 – 90; *Napretkova povijest*, 538.

sinove pokojnoga bana Petra Talovca od kneza Urlika Celjskog. Kralj Tomaš potanko u pismu izlaže mletačkoj vladi, na čelu s duždem, da je i njoj dovoljno jasno da grof Celjski nastoji svim silama oduzeti Banovinu Hrvatsku od “sirotih” sinova bana Petra Talovca, koji su pak pod mletačkom zaštitom i zaštitom bosanskog kralja. Stoga Tomaš smatra nepoštenim što se grof Celjski otima za Hrvatsku Banovinu, župu Cetinu i grad Klis, a sve to čini iz mržnje prema bosanskom kralju i na štetu njegova kraljevstva. Celjskoga Tomaš ocrnjuje da bi bio gori od Turčina po bosansku i mletačku državu, samo kad bi bio jači. Ujedno prigovara mletačkim vlastima da ih je svojevremeno opominjao da će grad Ostrovica pasti u ruke Celjskoga te da su to mogle spriječiti, ali nisu. Da je Ostrovica kojim slučajem u bosanskim granicama, kao što je Knin, Tomaš veli kako ne bi dopustio grofu Celjskom da je zauzme te da je suzbio grofovu vojsku u njegovim pokušajima da zauzme Knin. Kaštelani i upravitelji gradova, koji pripadaju sinovima pokojnog bana Petra Talovca, uvijek su nalazili razloga da odbiju predati Celjskome gradove govoreći mu da će to učiniti kad se ugarsko-hrvatski kralj vrati u Budim i izričito im to zapovijedi. Međutim, izvješćuje nadalje Tomaš u pismu, kralj je stigao u Budim i izdao grofu Celjskom povelju po kojoj mu daruje Banovinu Hrvatsku. Osim toga je poslao u Hrvatsku svoga plemića Simona Koporovića (Coporouich) s punomoći da Celjskoga uvede u posjed, misleći da će to ići mirnim putem. Simon je već trebao stići, a Tomaš smatra da do toga ne smije doći, pa savjetuje Veneciji da ako ne će otvoreno raditi protiv Celjskoga, neka onda potajno pomogne kaštelanima Talovčevih gradova opskrbljujući ih hranom, prahom, puškama i drugim oružjem. Sa svoje će strane Tomaš učiniti sve da pomogne Talovčevim sinovima, a Venecija, ako hoće bar potajno pomoći, neka navedeno pošalje što prije jer upravitelji spomenutih gradova ne mogu dugo izdržati napad. Nemaju li povjerenja u Veneciju i bosanskog kralja, brzo će gradove predati Celjskome. Stoga to na vrijeme treba preduhitriti. Tomaš nastavlja u pismu da je Veneciju drugom prilikom izvijestio da je Knin *glava Hrvatske* i da ga Celjski želi prvoga uzeti. Stoga Tomaš predlaže da ga Venecija uzme za sebe, tobože da se spriječi veće zlo, a ako oni to ne će, neka ga prepuste njemu pa će onda skupa s Venecijom obraniti ostale Talovčeve gradove. Dogodi li se da Knin padne u bosanske ruke, Celjski će ga onda tražiti natrag od Tomaša, a ostale će Talovčeve gradove pustiti na miru. Tomaš nadalje u pismu smatra da ako Hrvatska s Kninom padne u ruke grofa Celjskog, on će odmah posegnuti i za Dalmacijom jer je i ona dio Hrvatskog Kraljevstva, koje je unijom pripalo ugarsko-hrvatskom kralju, a Venecija

ju je dobila jer se to kraljevstvo raspalo. O tome je Celjski već govorio njemu (Tomašu) i pokušao s njim sklopiti savez protiv Venecije. Tomaš pretpostavlja da Celjski i njima (Mlečanima) govori o nekom savezu, ali ako bude drukčije rekao nego što to govori on (Tomaš), neka sami prosude što je istina. Još potiče Veneciju neka piše hercegu Stjepanu Vukčiću ako smatra da je to pametno, da ovaj ne pomaže grofa Celjskog protiv Talovčevih sinova jer su pod mletačkom i bosanskom zaštitom. Tomaš nadalje javlja u Veneciju, kao da ona to ne zna i bez njega, da je grof Celjski ne samo saveznik i prijatelj hercega Stjepana već i njegov rođak. Zaslugom grofa Celjskog herceg je dobio od ugarskog kralja povelju kojom mu je darovao grad Split iz razloga da im se međusobne granice što više približe jedna drugoj. Dobije li grof Celjski Hrvatsku, njegove će se granice spojiti s Hercegovinom, kako Tomaš završava svoje očajničko pismo. Iz njega je jasno da se Banovina Hrvatska raspada i da bosanski kralj sanja snove svojih prethodnika da ona pripada njima, tražeći potporu Venecije. Međutim, Venecija je toga bila svjesna i pomalo je, ali sigurno, iz ruku ugarske vlasti osvajala dio po dio toga raspadajućeg kraljevstva. I na ovo je, kao i na prethodno Tomaševo pismo, venecijanska vlast odgovorila 14. lipnja 1456. uvijeno i neodređeno, bez konkretnog odgovora i pomoći kralju Tomašu. Prepušta mu na volju grad Knin znajući da ga ne će moći u tom trenutku zauzeti, odnosno pomoći njegovu obranu protiv Celjskoga, kad mu je ionako kraljevstvo u jednom stanju, kako je i sam priznao u prethodnom pismu o kojem je već raspravljeno. Mlečani su se, naime, bojali poslušati kralja Tomaša iz straha od grofa Celjskog i hercega Stjepana Vukčića, jer su bili svjesni da je to njihov teritorij i da još nije sazrelo vrijeme za daljnje širenje njihova posjeda. Stoga je grof Urlik Celjski lako dobio svu Hrvatsku u drugoj polovini 1456., osim Klisa koji se predao Veneciji. Bosanski kralj je tom prilikom ostao kratkih rukava, iako se živo zanimao za Banovinu Hrvatsku i baštinu Talovaca. Talovčevi gradovi Klis, Sinj, Čačvina, Petrovac, Ključ, Lab i drugi na koje je računao Tomaš, svi odreda dođu u vlast Celjskoga, osim Klisa koji su Mlečani uspjeli pridobiti za sebe jer im je bio potreban kao vrata Splitu i Trogiru u unutrašnjost. Kralj se Tomaš ovog puta nije mogao okriti titulom *rex Croatorum*. Pokraj kralja Tomaša, Venecije i grofa Urlika Celjskog za gradove pokojnog bana Petra Talovca jagmio se i herceg Stjepan Vukčić, komu bi imponirala titula *ban Hrvatske*. On je tu titulu htio dobiti diplomatskim putem preko ženidbe. Naime, baš u to vrijeme umrla mu je žena Jelena pa je htio oženiti udovicu bana Petra Talovca, Jadvigu. Međutim, Mlečani ga preduhitre sklopivši preko splitskoga kneza savez

s banovcem Tomašem Bojničićem i kaštelanima Talovčevih gradova, koji im predadoše pod njihovu zaštitu gradove Klis, Sinj, Čačvinu, Petrovac, Ključ, Knin i Lab.²⁶ Grad Ostrovica, koji se spominje u ovom pismu, odgovara zadarskoj Ostrovici. Ona je kraće vrijeme bila u rukama bosanskih velikaša Hrvatinića, ali to Tomaš ne spominje, valjda iz nekog respekta prema Veneciji koja je čekala priliku da je ugrabi. Iz ovoga se pisma također saznaje da je grad Knin na granici između Bosne i Banovine Hrvatske i da je pod zaštitom kralja Tomaša, kao i ostali Talovčevi gradovi Banovine Hrvatske, te da je Tomaš već jedanput obranio Knin od vojske grofa Celjskog. U donesenom se pismu navodi da je grof Celjski ne samo saveznik i prijatelj hercega Stjepana Vukčića Kosače nego i rođak njegov. To se odnosi na udaju Barbare Celjske, nećakinje grofa Urlika, za hercegovog drugog sina Vlatka. Ta je Barbara Vlatkova prva žena.²⁷ Na nagovor Urlika Celjskog herceg Stjepan je dobio od ugarsko-hrvatskog kralja povelju kojom mu daruje grad Split, kako navodi kralj Tomaš u svome pismu. Međutim, to je više bila hercegova iluzija i ta povelja nije nikad došla do izražaja. Herceg je time želio oponašati vojvodu Hrvoja. U njegovoj zamisli hercegova titula grada Splita je spojiva s titulom bana Hrvata koju je htio dobiti preko Talovčevih sinova banovaca, a Tomaš naglašava da je herceg dobio grad Split samo da bi više zagrijao Veneciju na savez protiv grofa Urlika Celjskog.

Posljednja razmatrana isprava gornjeg naslova je pismo kralja Tomaša u obliku povelje, nastale 24. srpnja 1457. u Bobovcu – Sutjesci, kojim obavještuje zapadne vladare, među kojima i mletačkog dužda Franju Foscarija, da im je uputio svoga poslanika Nikolu Testu u svezi nekih vrlo važnih poslova i pothvata. Pismo je političkog karaktera, a iz njega je vidljivo kako vitez Nikola Testa, sin Jakovljević, u njegovo ime treba obaviti neke diplomatske poslove u vezi s vrlo važnim pothvatom. U prvom se redu navodi papa Kalist, zatim kralj Alfons, onda mletački dužd Franjo Foscari, milanski vojvoda, burgundski vojvoda i drugi vladari i knezovi kojima se u pismu ne navode imena. Njih kralj Tomaš moli da prime viteza Nikolu i da podrže njegov (kraljev) veliki pothvat. Uočljivo je da se kralj Tomaš najprije obraća papi Kalistu III. (1455. – 1458.). Taj se papa, naime, puno zalagao za organiziranje kršćanskih zemalja protiv Turaka. Međutim, u tome je malo uspio, jer su europski vladari bili zabavljeni svojim poslovima. Venecija je čak bila sklopila s Turcima

²⁶ *Napretkova povijest*, 534.

²⁷ Ljudevit THALLOCH, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München – Leipzig, 1914., 177 – 180.

ugovor po kojem osigurava svoju trgovinu. Sam papa Kalist III. uvodio je u Crkvu nepotizam, pa mu ni drugi kršćanski vladari nisu puno vjerovali oko njegova nastojanja u borbi protiv Turaka. Doduše, u njegovo se doba odvijala žilava borba Jurja Kastriotića Skender-bega protiv Turaka, koga je taj papa izdašno potpomagao. Također, u doba pape Kalista III. pada obrana Beograda (1456.) od Turaka pod vodstvom Ivana Kapistrana. Međutim, sve je to bilo premalo u odnosu na veoma organiziranu i stalno rastuću tursku silu. Kralj se Tomaš odviše uzdao u podršku toga pape, koji mu je doista pružao novčanu pomoć, s kojom je pak Tomaš znao lavirati sve do kraja svoga vladanja u Bosni. Međutim, njegovim dvama nasljednicima, koje je potpomagao papa Pijo II., to je išlo sve teže i teže, jer su Turci postajali sve jači i jer su se i okolnosti mijenjale sve više na štetu srednjovjekovne Bosne.

Milko Brković

MEDIAEVAL DOCUMENTS REVEALING THE RELATIONS
BETWEEN THE RULERS OF BOSNIA AND HUM AND VENICE

Summary

Thirteen documents have been preserved that, in a rather narrow sense, present the relations between the mediaeval Bosnia and Venice in the 14th and 15th centuries. These documents are (in chronological order): I. 29th March 1366, Bosnia. Document by Ban Tvrtko, by which he solemnly promised to the Venetian tradespeople to protect their rights in Bosnia and to punish the counterfeiters; II. 23rd August 1385, Sutjeska. Document by King Tvrtko I addressed to the Venetians, by which he confirmed all their rights previously obtained in Kotor; III. 2nd February 1394, Sutjeska. Document by King Dabiša addressed to Antonio Venier, the doge of Venice, by which he recommended that his protovestiar Juraj were to dispose of Bosnian ships in Venice in his (Dabiša's) name; IV. 22nd April 1404, Visoko. Document by King Ostoja, by which he granted the Venetian tradespeople rights and privileges regarding trade in Bosnia; V. 21st December 1422, Visoko. Document by King Tvrtko II, by which he granted the Venetians his permission to trade throughout his country, guaranteeing them the safety and security of persons and goods; VI. 6th February 1423, Sutjeska. Document by King Tvrtko II, by which he concluded an agreement with the Venetians against Duke Ivan Cetinski; VII. 6th February 1423, Sutjeska. Document by which on the same day, the Venetian emissary in Bosnia, Giovanni Zorzi, with the approval of King Tvrtko II, proclaimed the treaty regarding the agreement concluded between Venice and the King of Bosnia against Duke Ivan Cetinski; VIII. 15th April 1444, Jajce. Document by King Tomaš, by which he granted the Venetians the liberty to conduct trade in his lands; IX. 13th October 1450, Vesela Straža. Document by King Tomaš, by which he thanked the Venetian Republic for including him among its allies in the peace concluded with the King of Aragon; X. 24th October 1450, Jajce. Document by King Tomaš, by which he confirmed the peace concluded between Venice and the King of Aragon; XI. 3rd June 1456, Bosnia. Letter by King Tomaš, in which he pleaded – via his emissaries, Bishop Toma of Hvar and Nikola Testa – for Venetian help in the fight against the Turks; XII. 3rd June 1456, Bosnia. Letter by King Tomaš, in which he pleaded to the Venetian Republic to defend in unison the sons of the late Ban Petar of the Duke of Celje; XIII. 24th July 1457, Bobovac – Sutjeska. Letter by King Tomaš, by which he informed the western rulers, among them Francesco Foscari, the doge of Venice, that he had sent them his emissary Nikola Testa in connection with highly important affairs and undertakings. The author cites the texts and the translations of the documents, and analyses them from the historian and diplomatic standpoints.

Keywords: diplomacy, Bosnia, Venice, 14th c. – 15th c.